

Louter *laus*: een lofrede op de roem

**Een analyse op de constructie van literaire roem in de vertaalde en heruitgegeven rede
Geluckwensinghe uit 1689.**

Bachelor eindwerkstuk

Vroegmoderne letterkunde, Universiteit Utrecht

Door Liselot Dujardin

Studentnummer: 3867838

Begeleid door: prof. dr. E. Stronks

Woord vooraf

Met de kroning van Willem-Alexander in Nederland en in hetzelfde jaar ook van Filip in België, was 2013 een jaar met een gouden randje voor de voormalige formatie van de Lage Landen. De koninklijke inhuldigingen ontketende een collectieve opwinding voor al wat met en rond de vorstenhuizen te maken had: er werden fictieve tv-series gewijd aan de ‘mens’ achter het staatshoofd - in België *Albert II* en in Nederland *Beatrix, Oranje onder vuur-*, er verschenen bibliografieën en uitgebreide portretten op de televisie. Deze media trachtten een inkijkje te geven in het luxe, maar beklemmende hofwereldje van ‘onze nationale visitekaarten’. Want al hebben deze pas gekroonde vorsten staatskundig gezien vooral een symbolische functie als staatshoofd, nooit eerder hebben ze zo in de kijker gestaan als nu.

Ruim driehonderd jaar geleden, ten tijde van de Republiek, was de beeldvorming rondom het Oranjehuis zojuist ontstaan. Stadhouders ontdekten hoe zij de beeldvorming naar hun hand konden zetten door zich uitgebreid te laten portretteren en zichzelf lofdichten toe te schrijven, net als hun buitenlandse collega’s. Zij construeerden als het ware zelf een roemcultus om hen heen. Met als hoogtepunt de Oranjezaal in Paleis Huis ten Bosch, die de weduwe Amalia van Solms ter nagedachtenis aan haar man en stadhouder Willem Frederik liet bouwen. De hele zaal is bekleed met heldhaftige portretten van de vroegere stadhouder, Beatrix heeft er jarenlang haar buitenlandse gasten ontvangen.

Die roemcultus werd dus door de stadhouder en de zijnen zorgvuldig geconstrueerd, daarbij oplettend door wie, welke autoriteit de lof werd bezongen en hoe deze lof werd overgebracht, door middel van de retorica, omdat deze facetten bijdragen aan de overtuigingskracht van de loffelijke beeldvorming. Deze zelf-bewerkte manier van geschiedschrijving komt pas de laatste jaren onder de aandacht bij onderzoekers. Arnoud Visser heeft er een leerstoel mee verworven en vorige maand is Mathijs Wieldraaijer op een soortgelijk onderwerp gepromoveerd. Academische prestaties van dat niveau zullen mij door deze kleine bijdrage niet in het verschiets liggen, toch hoop ik iets bij te kunnen dragen aan de wetenschap over de rol van tekstuele representaties bij het construeren van roem.

De betrokkenheid van Els Stronks bij dit onderzoek verdient een lofrede. Evenals de belangstelling van mijn vader voor het onderwerp, dat leidde tot interessante gesprekken tot in de nachturen, waarvoor mijn dank.

Liselot Dujardin

Studente Nederlandse taal en cultuur, Universiteit Utrecht

Inhoudsopgave

Woord vooraf	2
1. Inleiding	4
2. Onderzoeksopzet	7
3. Cultuur historisch en theoretisch kader	9
3.1 <i>Casper Barlaeus: positie van een hofdichter</i>	
3.2 <i>Roem: inzetten van autoriteit</i>	
3.3 <i>Roem: gebruik van de retorica</i>	
4. Tekstanalyse: constructie van roem	14
4.1 <i>Autoriteit</i>	
4.2 <i>Docere, Delectare, Movere</i>	
4.3 <i>Tekstuele constructie van roem</i>	
5. Boekholt: de heruitgave van <i>Oratien</i>	21
5.1 <i>In opdracht</i>	
5.2 <i>De heruitgave</i>	
5.3 <i>Tekstuele constructie van roem</i>	
6. Louter laus?	24
6.1 <i>De familie Nassau- van Oranje</i>	
6.2 <i>Boekholt: politiek belang?</i>	
6.3 <i>In een traditie</i>	
7. Conclusie en discussie	29
Bibliografie	33
Bijlage	

*Dusdanige lessen te doorsnuffelen, kan een deughtaardige ziel van 't doolspoor dezer wereld lokken, en verbaast door hun bevalligheid, buiten zichzelve in vreugd verrukken. Europa heeft veel geesten, met vernuftige harssenen, geteelt, maar geen, myns bedunkens, welke doorkneder hartstochten, uit vlugger breyn, dan van BAARLE, heeft te berde gebracht.*¹

Inleiding

In 1689 verscheen er, ruim veertig jaar na de dood van Barlaeus, een heruitgave van diens *Oratien*. In het voorwoord van de heruitgave, gericht aan zijn opdrachtgever² Jacob Boreel, schrijft de Amsterdamse drukker Baltus Boekholt vol lof over de vertaalde redevoering. Boekholt stelt dat Barlaeus' werk, weliswaar in het Latijn, al eerder is gepubliceerd: de elite van Amsterdam was bekend met het werk van Barlaeus, de Amsterdamse hoogleraar in de welsprekendheid. Toch zou een vertaling in de moedertaal volgens Boekholt niet misstaan, opdat 'onze Landaard, welke, die onkundig zyn, haar [de redevoeringen, LD] in 't lezen mogen verwonderen, gelykze in het derde dezer eeuw de Toehoorders van dezen Heraut verwonderden, doen Hy ter Illustre Schoole deze Oratien, hun met bovenmenschelyke harmonye voor galmden.' Een hoogstandje dus, deze *Oratien*, die Boekholt de 'Landaard' niet zou willen onthouden. Een mogelijk gewenste bijwerking van de vertaling is volgens Boekholt 'deze onwaardelyke paalen [...] voor 't wanoordeel der swakke geesten te veiligen.' Een misinterpretatie kan ik me als onderzoeker dus niet veroorloven: ik ben immers gewaarschuwd.

Als docent en voormalig predikant was Barlaeus gewoon kennis over te dragen aan groter publiek. Zijn veelgeprezen redenaarskunst is te plaatsen in de vroegmoderne academische (dus latijn-talige) traditie.³ Diezelfde traditie hield in dat de retorisch meest begaafde hoogleraren de eer ten deel viel een publieke gebeurtenis van groot belang, zoals de aanstelling van de stadhouder Frederik Hendrik in 1625 (afgekort als FH), op te luisteren met een redevoering. Een van de hoogleraren die daarin bijzonder bedreven en productief in

¹ Baltus Boekholt (1669). 'Voorrede' in: *Oratien en blijde inkomst van Maria de Medicis, uit het Latyn vertolkt*, Amsterdam, p. 3.

² Boekholt sluit zijn voorrede af met 'U Ed^{ts}. Dienst-bereide', gericht aan de heer Jacob Boreel (1630 – 1697), stadsschout en later burgemeester van Amsterdam

³ Dirk van Miert (2003). 'Retoriek in de Republiek, vormen en functies van academische oraties in Amsterdam in de zeventiende eeuw', in: *De zeventiende eeuw. Jaargang 19*. Uitgeverij Verloren, Hilversum, p. 67 - 89

waren, was deze Barlaeus. De vriendschap⁴ met de secretaris van de net aangestelde stadhouder, alleskunner Constantijn Huygens, zal zijn aanstelling tot gelegenheidsdichter aan het Haagse Hof hebben bespoedigd. Op de loffelijke rede *Geluck-wenschinge aan den allerdoorluchtigsten Prins, Prins Fredrik Hendrik*, gehouden ter ere van de aanstelling van de stadhouder in 1625⁵ (en in 1689 vertaald uitgegeven door Boekholt) zal ik me dit eindwerkstuk richten.

Wat Boekholt in zijn voorwoord doet, komt overeen met wat Barlaeus bewerkstelligt in zijn in zijn lofrede aan stadhouder Frederik Hendrik: gedurende de lofrede construeert de spreker middels de retorica een heldencultus rondom zijn subject, in een onophoudelijke *laus* op zijn, zoals we zullen zien, aangeboren kennis en kunde. In de lofrede wordt de nieuwe stadhouder op verschillende wijze manieren bewonderd, bejubeld en geprezen. Een beginnend staatsman zou zich geen prettiger beginnerspositie kunnen wensen, de loftuitingen van Barlaeus lijken eindeloos. Toch wordt er met de ruim tien pagina's lange redevoering door Barlaeus meer beoogd, want louter *laus*, het onophoudelijk prijzen van de nieuwe stadhouder, lijkt niet het enige doel van deze lofrede. Mogelijk is de lofrede eveneens bedoeld om de literaire positie van Barlaeus zelf te bevestigen, als hofspreker of *poet lauerete*. De redenaar kon middels de lofrede een eenheidsgevoel en consensus bewerkstelligen binnen de woelige Republiek door het prijzen van de stadhouder die in woelige tijden de staat op koers had gehouden. Maar de lofrede kon Barlaeus ook gebruiken om zijn dichterslier ten toon te stellen aan zijn trouw publiek en daarmee zijn literaire roem te bekrachtigen en mogelijk is diezelfde literaire roem de reden dat Boekholt ruim veertig jaar na zijn dood Barlaeus' vertaalde *Oratien* liet heruitgeven.

Misschien diende zijn lofrede wel al van deze doelen: om dat te onderzoeken ga ik uit van Boekholts' voorwoord en de vertaling van zijn lofrede. Naast de moreel-filosofische waarde ervan ('*Dusdanige lessen te doorsnuffelen, kan een deughtaardige ziel van 't doolspoor dezer wereld lokken,*'), verwacht ik dat Boekholt meer bedoelingen heeft gehad met deze heruitgave. De rol van uitgeverijen en boekverkopers in de constructie van literaire

⁴ F. F. Blok (1976). *Caspar Barlaeus. From the correspondence of a melancholie*.p. 27

⁵ Officiële titel: *Ad illustrissimum Principem Fredericum Henricum, Principem Aulicum, Comitem Nassaviae, Cattimeliboci, Dietzae, Viandae, Mursiae, Burae, &c. Marchionem Verae & Vlissingae, Baronem Bredae, Dominum Graviae, &c. Vice-comitem haereditarium Antwerpiae & Bisanciae, &c. Dynastam Gertrudisbergae, Swaluae superioris & inferioris, Naelduici, Honselaerdicae, &c. Gubernatorem Geldriae, Hollandiae, Zelandiae, Westfrisiae, Zutphaniae, Ultrajecti, &c. Supremi militiae Foederati Belgii Ducis, generalis rerum maritimarum Praefecti, &c. Gratulatio Panegyrica Casparis Barlaei. [Vignet: Basis actionum Charitas]. Lugduni Batavorum, Ex Officinâ Godefridi Basson, 1625.*

roem is vorig jaar door Arnoud Visser (UU) ⁶ uiteengezet in zijn oratie over literaire roem in de Renaissance.⁷ Visser stelt dat literaire roem onderdeel is van een culturele marktplaats, waarin uitgevers en zeventiende-eeuwse media als intermediair optreden om teksten van auteurs onder de aandacht van lezers te brengen. Hoe roemrijker de schrijver, hoe succesvoller het ‘verkoopproces’. Visser noemt de uitgeverijen en boekverkopers zelfs ‘makelaars van literaire roem’.⁸ Tegelijkertijd zijn deze uitgeverijen ook poortwachters van deze culturele marktplaats, zij besluiten immers welke auteur en welk werk wel toegang heeft: daar waren de uitgeverijen met een groter publiek nogal kieskeurig in volgens Visser.⁷ Debuterende auteurs kwamen moeilijk binnen, maar gevestigde namen konden juist extra snel hun reputatie uitbouwen: Barlaeus had een internationale, roemrijke reputatie. Door een blik te werpen op de mechanismen die ten grondslag liggen van de roem en het maakproces daarvan, hoop ik meer zicht te krijgen op de wérkelijke bedoelingen achter het teken van de loftrompetten. Ik veronderstel namelijk dat Boekholt met de heruitgave van Barlaeus’ *Oratien*, ruim veertig jaar na zijn overlijden, diens literaire roem heeft willen vergroten en wellicht Fredriks Hendriks’ roem heeft willen gebruiken voor zijn eigen (politiek) belang.

In dit eindwerkstuk richt ik me tot de vraag: *Wat wilde Boekholt bewerkstelligen met de vertaling van Barlaeus lofrede aan de stadhouder Frederik Hendrik?* Droeg de publicatie mogelijk bij aan Barlaeus literaire roem, of is het Boekholt om lof voor Frederik Hendrik te doen? Om een definitief antwoord te kunnen geven op deze vragen, moet ik de tekst grondig bestuderen op zowel inhoud als op structuur. Dit wordt interessant, omdat het onderzoek tweeledig is opgebouwd: in 1625 verscheen de lofrede van Barlaeus op Frederik Hendrik en jaren later, in 1689, de vertaling van Boekholt met woorden van lof aan Barlaeus.

Over Barlaeus’ werk is nog weinig geschreven⁹, ondanks het toegankelijke en prettig bruikbare bronmateriaal beschikbaar gesteld door de Universiteit Leiden.¹⁰ Tegelijk zou ik een stukje willen bijdragen aan de tekstuele vertegenwoordiging van de door Visser genoemde *roemcultuur* in de zeventiende eeuw. Hoewel deze vermeende ‘bronnen’ de geschiedschrijving merkbaar hebben gemanipuleerd, iets wat pas de laatste jaren wordt onderschreven.

⁶ Hoogleraar *Tekstuele cultuur in de Renaissance van de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden* aan de Universiteit Utrecht

⁷ Oratie A. Visser, *in de gloria: literaire roem in de Renaissance*, Den Haag, 2013

⁸ A.Visser (2013), p. 16

⁹ Wel over Maria de Medici, over Redevoering op de rechtgeschapen en vroom prins (Machiavelli)

¹⁰ Geraadpleegd op www.let.leidenuniv.nl/Dutch/Latijn/BarlaeusBibliografie.html

2. Onderzoeksopzet en methode

Met de gedigitaliseerde versie van Boekholts' vertaalde *Oratien* heruitgegeven in 1689 (want eerder verschenen in 1662) als basistekst, analyseer ik de redevoering *Geluck-wensinghe* van Barlaeus. De lofrede¹¹ is geschreven ter viering van de aanstelling van de nieuwe stadhouder, prins Frederik Hendrik (in het vervolg FH). FH had Barlaeus de opdracht gegeven de lofrede te schrijven. Boekholt heeft het werk in 1689 vertaald heruitgegeven in opdracht van de Amsterdamse stadschout Jacob Boreel. Het gedigitaliseerde document van deze heruitgave is beschikbaar in Gent, als UB Gent: BL 6774.¹² Dit is het exemplaar dat ik gebruik als basistekst voor het tekstonderzoek.

Doel van het tekstonderzoek is om door middel van *close-reading*, de constructie van roem door gebruik van retorica en autoriteit te ontrafelen. Ik hoop door een discours-analyse op de tekst toe te passen, opmerkzaam te worden op het gebruik van de klassieke retorica en het inzetten van eigen autoriteit en gezag om daardoor een andere autoriteit te ondersteunen. De discourse-analyse maakt het mogelijk om de politieke lading van de tekst te onderzoeken. Het panegyrisch genre in de vorm van de lofrede lijkt zich daar uitstekend voor te lenen.

Om te achterhalen wat Boekholt wilde bewerkstelligen met de heruitgave van de vertaalde *Oratien*, analyseer ik naast de lofrede van Barlaeus, Boekholts voorwoord en een andere tekst geschreven door de laatste, het pamflet *Oranje, Nederlands Veldt en Zee-Heer*, gepubliceerd op 25 februari 1672. Deze teksten vallen, net als de lofrede, onder het panegyrisch lofgenre en ook in deze teksten is sprake van gebruik van retorica en autoriteit om roem te construeren: in zijn voorwoord prijst hij de geleerde Barlaeus, in zijn pamflet roemt hij de familie Oranje-Nassau. Ik heb de redevoering op Frederik Hendrik (FH) gekozen, omdat ik veronderstel dat

¹¹ Eenzelfde Latijnse exemplaren zijn volgens L.D. Petit (*Bibliographische lijst der werken van de Leidsche hoogleeraren van de oprichting der hoogeschool tot op onze dagen*. Deel I (Leiden 1894), p. 193 - 221) te vinden in:

Nationale bibliotheek Frankrijk (BNF): X. 803 : 5-6

Cambridge, University Library: Fff.14

Den Haag, KB, pamflet 3600

Leiden, UB: 186 A 15: 2

Leiden, UB: 326 A 22

¹² Exemplaren van Boekholts heruitgave zijn volgens L.D. Petit (*Bibliographische lijst der werken van de Leidsche hoogleeraren van de oprichting der hoogeschool tot op onze dagen*. Deel I (Leiden 1894), p. 193 - 221) te vinden in:

driemaal in Amsterdam: UBA O 77-123; Vondel 3 G 2 en 371 E 8

Leiden, UB: 1197 E 1

Utrecht, UB LB-KUN: RAR LMH 1638 1#a

SBA, K 200022

SPB, 6.83.267

twee exemplaren in Gent UB H 1240 en BL 6774 (gebruikt als basis)

Boekholt met de heruitgave van Barlaeus zowel diens literaire roem heeft willen vergroten als Fredriks Hendriks roem heeft willen gebruiken voor zijn eigen politieke belang. Deze aanname kan ik het beste loslaten op een lofrede, omdat de redenaar hier iets dient te ‘verkopen’, namelijk zijn subject van lof. Bij dit ‘verkopen’ speelt een hoge mate van overtuigingskracht. Die overtuigingskracht kan middels gebruik van de klassieke retorica en inzet van zijn autoriteit (zijn roempositie) van de spreker (en later schrijver, Boekholt) helpen bij het beïnvloeden van de lezer en toehoorder, bij het zogenaamde ‘verkoopproces’.

De invoeging van de latere teksten van Boekholt maakt dat dit onderzoek tweedelig is opgebouwd: in de eerste casestudie analyseer ik de lofrede van Barlaeus uit 1625, in een tweede analyse staat de heruitgave van Boekholt centraal, met in het bijzonder zijn voorwoord waarin hij Barlaeus prijst. Met de derde tekst, het pamflet van Boekholt, hoop ik een brug te kunnen slaan tussen de lofrede van Barlaeus en Boekholts belang van een heruitgave daarvan: het is goed denkbaar dat Boekholt met de heruitgave van Barlaeus’ *Oratien*, andere didactische en wellicht ook politieke, bedoelingen heeft gehad. De rol van het toehorend publiek (of Boekholts ‘Landaard’) blijft in dit onderzoek helaas wat passief, want tekstueel lastig te onderzoeken.

De opzet van dit descriptief onderzoek is als volgt: ik leg eerst de context rondom Barlaeus en zijn betrekkingen tot Frederik Hendrik en de latere rol van Boekholt als uitgever en pamfletschrijver vast in een cultuurhistorisch kader. In het theoretisch kader sla ik een brug tussen de thema’s constructie (literaire) roem, autoriteit en de klassieke retorica: dit komt aan bod in hoofdstuk drie. Om te beginnen bij de basis analyseer ik eerst de lofrede van Barlaeus op FH uit 1625 op gebruik van klassieke retorica, autoriteit en gezag gericht op het construeren van de *laus*. Ik verwacht dat ik uit deze tekstanalyse een helder beeld vervaardig, waaruit blijkt hoe Barlaeus deze middelen inzet om zijn publiek te overtuigen van de roempositie van FH.

In een volgende tekstanalyse op het voorwoord van Boekholt in het vierde hoofdstuk tracht ik de bedoelingen van Boekholt met deze heruitgave te kunnen herleiden. Het pamflet van Boekholt uit 1662 bestudeer ik in hoofdstuk vijf: door deze tekst te bestuderen, veronderstel ik een brug te kunnen slaan tussen de heruitgave van Barlaeus lofrede en de achterliggende bedoelingen van Boekholt, zijn mogelijk politiek belang. Wellicht dat de constructie van roem in de lofrede op Frederik Hendrik doorwerkt in het pamflet uit 1662 en de heruitgave van Boekholt in 1689. Dan volgt zoals gebruikelijk de conclusie die ik laat eindigen in een discussie.

3. Cultuurhistorisch en theoretisch kader

3.1 Casper Barlaeus: positie van hofdichter

Barlaeus werd geboren in 1584 in Antwerpen als zoon van de rector van de Latijnse school. Toen Antwerpen in 1585 werd ingenomen door de Hertog van Parma, vluchtte de ouders net als vele Vlamingen¹³ naar Zaltbommel. Van 1612 tot 1619 trad Barlaeus in de voetsporen van zijn vader als docent Latijn in Leiden. Eerst aan het Statencollege waar vooral theologen bursaal werden opgeleid, zoals Barlaeus zelf, later als hoogleraar in de logica. In zijn periode bij het Statencollege leerde hij Govert Basson kennen, een gelijkgestemde uitgever in Leiden, bij wie hij later zijn *Geluk-wenshinge* aan Frederik Hendrik liet drukken.

Tijdens de Dordtse Synode (november 1618 – mei 1619) had hij zich openlijk de Arminianen ondersteund. Als theoloog werd hij gedwongen de Akte van Stilstand te ondertekenen, daarmee belovend dat hij niet zou preken en werd hij ontheven van zijn post in Leiden.¹⁴ Na zijn ontslag studeerde hij in Frankrijk medicijnen en promoveerde zelfs, toch erkende hij dat de medische praktijk hem niet lag. Zijn gezin van zes onderhield hij door in Leiden privé-lessen Latijn te geven. Hoewel hij met de remonstranten bleef sympathiseren, durfde hij niet zelf als Arminiaans predikant op te treden.¹⁵

Toen prins Maurits in 1625 stierf, schreef Barlaeus een lang lofdicht op de man die politiek verantwoordelijk was geweest voor de gebeurtenissen die in 1619 tot zijn ontslag hadden geleid. Twee jaar eerder had de schout van Leiden Barlaeus nog verdacht van betrokkenheid bij een complot tegen de stadhouder en had zijn zakken doorzocht naar bewijslast. Dit incident had Barlaeus zoveel angst aangejaagd dat hij een paar gereformeerde diensten heeft bijgewoond. In latere briefcorrespondentie noemt hij dit een gebaar van onderwerping, waarover hij zich zo schuldig voelde dat het zijn eerste ernstige aanval van ‘melancholie’ veroorzaakte. Deze melancholie zou hem in 1648 fataal worden, wanneer hij vermoedelijk tijdens een aanval in de waterput is gesprongen, omdat hij dacht dat hij in brand stond. Zijn (literaire) vrienden zijn nooit openlijk geweest over de doodsoorzaak en misschien wisten ze het ook niet.¹⁶ Zou het inderdaad zelfmoord zijn geweest, dan zou Barlaeus niet in

¹³ later vertaalde hij zelf zijn naam naar het Latijnse Barlaeus

¹⁴ Worps biografie, ‘Casper van Baerle’, *Oud-Holland*, 3

¹⁵ <http://www.let.leidenuniv.nl/Dutch/Latijn/StijlBarlaeus.html>

¹⁶ In Cambridge maakte een collega, de hoogleraar Grieks James Duport, een rouwgedichtje ‘Op de jammerlijke dood van de beroemde professor Caspar Barlaeus’:

In miserandum interitum Casparis Barlaei Poetae
Celeberrimi.
Heu miser in puteum (casune an sponte?) profundum
Labitur angustas et perit inter aquas.

Ach, de ongelukkige beroemde dichter Caspar Barlaeus
valt (bij toeval of opzettelijk?) in een diepe put
en sterft in het nauwe water.

de gewijde grond van Nieuwe Kerk te Amsterdam begraven mogen worden, naast zijn meest geliefde vriend Hooft. Zijn vrouw was in 1635 overleden, maar Barlaeus is nooit hertrouwd. De bekende Tesselschade heeft hij minnelijk geschreven, maar vriend en minnelijk concurrent Hooft deed deze verliefdheid af met: *een vryer om den deun, oft om welstaens wil.*¹⁷

Door bemiddeling van zijn vriend Constantijn Huygens, secretaris van stadhouder Frederik Hendrik, kreeg Barlaeus geregeld opdracht gebeurtenissen aan het hof op te luisteren met een rede of dicht. Het lofdicht op het sterven van prins Maurits was voor hem een manier geweest om zijn loyaliteit aan het Oranjehuis te verwoorden zonder daarbij zijn religieuze principes te hoeven verraden. Zo kon hij bovendien zijn dichterlijke vaardigheden benutten om zijn inkomen aan te vullen. Vanaf 1626 kreeg Barlaeus van stadhouder Frederik Hendrik zelfs een vast loon van 600 gulden per jaar, dat is een jaar na zijn *Geluck-wenshing*e. In 1631 werd Barlaeus opnieuw aangesteld om les te geven, nu aan het Athenaeum Illustre in Amsterdam. Tegenwoordig is hij vooral bekend om de rede die hij componeerde voor de grootse entree van Maria de Medici in Amsterdam in 1638, over de moraal van de wijze koopman. In de zogenoemde ‘Muiderkring’, waar hij eveneens in 1625 door Huygens werd geïntroduceerd, werd Barlaeus geroemd om zijn geleerdheid, zijn geestigheid en zijn dichterschap.

In het jaar van Barlaeus’ overlijden, in 1648, werd de Vrede van Münster getekend, wat het einde zou markeren van de Tachtigjarige oorlog. Frederik Hendrik, zou dit ook niet mogen meemaken. De functie van stadhouder was oorspronkelijk een vertegenwoordiger van de vorst, dus een meerdere van de Staten. Na de Unie van Utrecht in 1579 was de stadhouder echter dienaar der Staten worden. Wel behield hij privileges als het benoemingsrecht van sommige stadsbesturen, het recht van gratie en het opperbevel over leger en vloot.¹⁸ Frederik Hendrik was in maart 1647 overleden en uiteraard had Barlaeus zijn lijkrede mogen verzorgen. Toen Frederik Hendrik op eenenveertig-jarige leeftijd zijn broer Maurits in 1625 als stadhouder opvolgde, was hij bij het publiek al bekend door de vele succesvolle veldslagen, in de volksmond had hij de bijnaam ‘stedendwinger’ gekregen. In 1624 was Breda zojuist ingenomen door de Spaanse troepen van Spinola. Dit beleg zou negen maanden duren, in die tijd is Frederik Hendrik aangesteld als stadhouder. Barlaeus zal uiteraard de

¹⁷ In P.C. Molhuysen en P.J. Blok (red.), *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek. Deel 2.* A.W. Sijthoff, Leiden 1912, p. 69

¹⁸ In J.J. Poelhekke, Frederik Hendrik. Prins van Oranje. Een biografisch drieluik. De Walburg Pers, Zutphen 1978, p. 79 - 82

herovering van Breda door Frederik Hendrik voorzien van een lofrede. Ook deze lofredes op militaire successen van de stadhouder zijn opgenomen in de heruitgave van de vertaalde *Oratien* door Baltes Boekholt in 1689. Naar ik vermeen, heeft dat iets te maken de constructie van al dan niet literaire, roem.

3.2 Roem: inzetten van de autoriteit

Roem is, anders dan vaak wordt gedacht, geen modern verschijnsel, maar heeft sinds de Griekse oudheid al bestaan. Filmcriticus Leo Braudy¹⁹ stelt dat, hoewel het idee over roem gedurende de eeuwen is veranderd, roem altijd wordt geconstrueerd: door het publiek, of door andere autoriteiten. Roem is niet iets wat men zichzelf kan toekennen, de omgeving construeert de roem. Dit komt overeen met de definitie die van Dale geeft over roem: ‘lof en eer die aan iemand of iets door anderen wordt toegekend.’²⁰ Wie die anderen zijn, verschilt per situatie. Bij literaire roem gaat het om het literaire veld, afhankelijk van het soort redevoering richt men zicht tot een ander publiek.²¹ De constructie van roem ontstaat vooral door ‘te loven’; het benadrukken en uitvoerig beschrijven van de positieve kanten en de negatieve kanten zoveel mogelijk te verzwijgen. Over de zeventiende eeuw stelt Braudy vast dat ‘[...] artists and playwrights where exploring to more self-interested implication that, since their work created fame, they should have something approaching equal status.’²² De personen die de loftrumpet staken werden zich dus in de zeventiende eeuw bewust van de bijwerkingen bij het construeren van roem, de gedachte ontstond dat door roem voor een andere autoriteit te construeren, de eigen autoriteit zou kunnen verstevigen.

De rol van het publiek, dus ook de wijze van roemconstructie, is ook afhankelijk van het soort genre. Een lofrede als de *Geluck-wenshinge* behandelt niet de gebeurtenissen van het verleden of de toekomst, maar die van het heden. Dit is kenmerkend voor de epideiktische²³ retorica, een veelbedreven genre waarin mensen of goden worden geprezen en waartoe ook de panegyrisch voordracht behoort. Dit genre vindt zijn oorsprong in de Klassieke Oudheid en nog altijd neemt bij plechtigheden als de ambtsaanvaarding, een huwelijk, verjaardag of begrafenis van een staatshoofd een officiële spreker het woord. De duizenden redevoeringen die gehouden worden bij promotie, jubileum en afscheid en ook de poëzie, vooral de

¹⁹ L. Braudy (1987) *The Frenzy of Renown*. Fame and its History. Oxford. p.609.

²⁰ T. den Boon en D. Geeraerts, *Van Dale groot woordenboek van de Nederlandse taal*, 15e ed. Utrecht/Antwerpen 2005.

²¹ L. Braudy (1986), p.428

²² L. Braudy (1986), p.326

²³ Afgeleid van het Griekse epideiktikôs (prijzend, berispemd, pronkend), Whitby (1998) p.2

zeventiende-eeuwse, is voor het overgrote deel epideiktisch van aard. Veelgeprezen en roemvolle zeventiende-eeuwse dichters en sprekers namen vaak, maar niet altijd onomstreden²⁴, zelf de loflied ter hand.

3.3 Roem: gebruik van de retorica

In navolging van Aristoteles onderscheidde Quintilianus in zijn *Institutio oratoria* drie *genera causarum*: het ceremoniële, het politieke en het juridische. Het epideiktische rekent hij tot het *genus demonstrativum*²⁵ (het ceremoniële, want een gelegenheidstoespraak). Dit genre werd meer dan de andere genres voorzien van sierlijk taalgebruik: immers, er werd hedendaagse geschiedenis geschreven.²⁶ In de andere twee genres wordt meer op inhoud ingegaan om het publiek te overtuigen, in de epideiktische rede is het publiek slechts toehoorder en volgens Aristoteles geen beoordelaar. De elementen die voor dit genre kenmerkend zijn: voornamelijk de loftuiting (*laus*) en beschrijving (*descriptio*), komen volgens Quintilianus eveneens voor op de andere twee terreinen. Veel van de argumenten die door lofdichters en sprekers worden aangedragen, behoren eigenlijk tot de juridische en politieke rede, omdat ze gebeurtenissen uit het verleden rechtvaardigen en beslissingen in de toekomst kunnen bepalen.²⁷

Een productief dichter van dit genre uit de late Klassieke Oudheid was Claudius Claudianus (ca. 370-ca. 440), hofdichter van keizer Theodosius I: zijn retorische lofdichten zijn een belangrijke bron voor de historiografie van de vierde en vijfde eeuw. Zijn lofdichten geven blijk van een gedetailleerde historische kennis en hebben een politieke strekking, de zeventiende-eeuwse Barlaeus moet hem hebben gelezen. Onder een portretje van Barlaeus schreef de zeventiende-eeuwse dichter Vondel een gedichtje over ‘de Nederlandse Claudianus’²⁸. Claudianus werd dichter des Vaderlands (*poet laureate*), in zijn oraties stelt hij zich op als spreekbuis van de gemeenschap, zo ook toen de tienjarige Honorius in 395 zijn plots overleden vader, keizer Theodosius opvolgde. Van de dichter Claudianus zijn een tiental ceremoniële, poëtische lofvoordrachten bewaard gebleven. Een groot aantal speeches en ceremoniën aan hof van Honorius zou niet de populariteit van de keizerlijke familie

²⁴ Whitby (1998), p. 5

²⁵ Hieronder valt ook funaire teksten, Witstein (1969)

²⁶ Leemans en Braet (1987), p. 58 -65

²⁷ Whitby (1998), p. 2 - 7

²⁸ Vondel aangehaald in F.F. Blok (‘Zoo zien wy Baarle noch, als ’t lichaam leit vergaen, doch niet zijn’ wackren geest: belust, als Klaudiaen, [...]’, In: OP KASPER VAN BAARLE, p. 211:

onderstrepen, integendeel: het geeft blijk van de wankelheid van de troon.²⁹ Claudianus' lofredevoeringen hebben volgens hem de functie de bevolking en de partijen rond de troon te verenigen om op die manier de nationale eenheid te benadrukken. Het is mogelijk dat ook Barlaeus zijn lofredes zou hebben ingezet om de woelige Republiek te verenigen, het panegyrisch genre als gebruiksmiddel om het gemêleerd gezelschap van de Republiek te verenigen door consensus te gebruiken. Of Boekholt hem veertig jaar na zijn overlijden als 'beroemdheid' zou afstoffen om zijn publiek te herinneren aan hun nationale, roemrijke verleden, zoals dat in de achttiende en vooral in de negentiende eeuw op grote schaal zou gebeuren of zou oprakelen vanwege zijn politieke belangen, is mij onduidelijk. Om dat te bestuderen ga ik eerst de vertaling van de lofrede van Barlaeus analyseren op inhoud en de inzet van de klassieke retorica en autoriteit. Op deze manier hoop ik antwoord te krijgen hoe FH hier wordt afgebeeld en hoe roem door gebruik van de retorica en inzet van de autoriteit geconstrueerd kan worden.

4. Barlaeus: de lofrede en geconstrueerde roem

Barlaeus heeft de lofrede voor FH bij diens aanstelling op 25 februari 1625 uitgesproken en in hetzelfde jaar is het in het Latijn op papier verschenen. Door de vertaalde lofrede van

²⁹ P.H. Schrijvers aangehaald in M. Wieldraaijer (2014), p. 45-54

Barlaeus te analyseren hoop ik meer te weten te komen over de inzet van de retorica en de autoriteitsfiguur als constructiemiddelen van de roem. In het volgende hoofdstuk volgt er meer over de constructie van roem op zich.

4.1 Autoriteit

Bekend is dat Barlaeus door bemiddeling van Huygens opdracht heeft gehad om de lofrede voor FH te schrijven, hij zou er zelfs een geldsom voor hebben gekregen. De rede is in het Latijn uitgevoerd, hierdoor vermoed ik dat het vooral tot de elite is gericht, die deze taal machtig waren en dat deze rede wellicht eveneens diende als een internationaal ‘visitekaartje’ van FH. Barlaeus lijkt in deze rede twee doelen te dienen: allereerst het belang van FH, die hem heeft gevraagd een lofrede te schrijven en daarnaast is er zijn rol als spreekbuis van de gemeenschap, in welke hoedanigheid hij zich voornamelijk opstelt. Want de ‘ik’-figuur, waarmee hij de redevoering *Geluckwenschinge* aftrapt, is Barlaeus zelf. Hij richt zich rechtstreeks tot FH, als ware hij de spreekbuis van de gemeenschap. Hij bezingt achtereenvolgens het verleden van diens voorvaderen, zijn adellijke afkomst, de geërfde deugden, FH’s militaire successen, zijn daden als jongeling, zijn ‘zelf verworven’ deugden en de verantwoordelijkheid van zijn nieuw ambt: deze gedeelten lijken vooral te herleiden naar zijn doel als lofzanger op FH. Naar het slot toe, voorziet Barlaeus FH van zijn bestuurskundig advies, wanneer hij ‘namens’ het volk spreekt als een bemiddelaar tussen beide partijen vorst en volk. Maar de lofrede begint met de aanroeping van de nieuw aangestelde stadhouder: de rede voor FH zou volgens Barlaeus niemand, behalve de landsvijanden, kunnen kwetsen:

Want gelyk u niet de staat-zugt, of de blinde gunst van ’t wispeltuirig geluk, maar uwe deugt, die geheel Nederlant genoegzaam bekennt is, en manhaftigheit, en de grote diensten van ’t huis van Oranje, in top van deze grootste waardigheit en heerschappye gevoert hebben; also kan ’t verheffen en ’t verheerlyken uwer Doorlugtigheit niemant tegens den borst stoten, dan die gene, wien het oirbaar is, dat het gemene beste, dat altyd een beschermster en handhaafster van onze oude vryheid geweest is, zonder bestierder geregeert wort.

p. 507

Barlaeus prijst de deugd, de dapperheid en de vroegere daden van FH en hoe hij af ziet van de staatszucht of het onzekere geluk dat hem als opvolger in het Nassau-geslacht aan deze positie zouden hebben geholpen. Barlaeus draagt aan dat het niet in het belang van het ‘algemene beste’ zou zijn, als het land zonder (centraal) bestuurder geregeerd zou worden, daarmee doelend op het stadhouderschap van FH. De toon van de redevoering is daarmee in de *prepositio*, de bondige samenvatting vooraf, al gezet: tien pagina’s vol van lof zullen volgen.

De daden van FH zullen door Barlaeus steeds getoetst worden aan de klassieke vier kardinale deugden: wijsheid, matigheid, rechtvaardigheid en dapperheid, zoals bij meerdere redevoeringen op eerbiedige personen, vooral bij militairen, toepasselijk is geweest en zoals dat ook gebeurde in het genre van de funeraire poëzie.³⁰ Verering van deze deugden in een staatsman verschafte roem: Barlaeus schetst door te toetsen aan de vier deugden een ethisch profiel van FH als eerbiedig staatsbestuurder, waarmee zijn publiek overtuigd van FH's verdienste en wat diens positie als stadhouder rechtvaardigt. Een voorbeeld hiervan uit de lofrede, in de vorm van de retorische drieslag:

Een krygsman was 'er van noden, wiens ampten gy altemaal hebt bekleet, zo wel in het gedurig versmaden des doods, voor wien van vreze ieder een het hart in de schoenen zakt, als in het staan na glory en lof. Een krygsoverste was 'er van noden, wiens ampt gy tot nog toe zodanig hebt bedient, datge te laat daar toe schynt gekozen te zyn. Want yder gelooft datge niet alleen door de wetenschap en 't gebruik, maar ook uit de natuur een Velt-overste geboren zyt. Een Stadhouder was hier van noden over de binnen-lantsche zaken, zodanig een bestierder gy door de middelmatigheid van treffelijken inborst, door ongehoorde beleeftheid, goede genegenheit tegens de burgers, en voorzigtige beraatslagingen, in alle manieren af beelt en vertoont. p.508

'Een krygsman was 'er van noden' en de derde slag 'een stadhouder was hier van noden' drukken de noodzaak van de functie van FH uit. De toelichtingen van Barlaeus onderschrijven waarom FH voor deze ambt de geschikte persoon is, want voor alle vier de kardinale deugden dapperheid ('het gedurig versmaden des doods'), rechtvaardigheid ('datge te laat daar toe schynt gekozen te zyn'), matigheid ('middelmatigheid van treffelijken inborst, ongehoorde beleeftheid, goede genegenheit tegens de burgers') en voorzichtigheid ('voorzigtige beraatslagingen') slaagt FH, omdat hij ze volgens Barlaeus' toelichtingen op alle manieren toepast en vertoont.

Barlaeus stelt zich vanaf het begin op als een vroom man: hij heeft ontzag voor het goddelijke en dankt bij aanvang van zijn rede God voor het zenden van het Nassau-geslacht om over de Republiek te regeren: 'Dit huis is geweest het huis van Nassou, een afkomst van God uit den Hemel gezonden, om over Nederlant te gebieden.' Door zichzelf nederig op te stellen, kijkt 'zelfs' hij, de internationaal geroemde geleerde, op tegen FH, die gezonden zou zijn door God. Het slotrelaas van de rede klinkt als een gebed tot God om FH in zware tijden bij te staan, zoals dichters hun muzen aanroepen bij aanvang van het schrijven van een gedicht. Dit is een van de manieren die Barlaeus toepast om de sympathie van zijn publiek te wekken en daarmee aan overtuigingskracht te winnen. Een trucje uit het klassiek retorische *benevolentia*, waarvan ik er in deze analyse nog meer zal bespreken.

³⁰ S.F. Witstein (1969), p. 170 – 180

In het vuistdikke handboek *Opleiding tot Redenaar* van de Romeinse redenaar Quintilianus (c. 35 – c. 100) wordt verondersteld dat in de klassieke retorica zelfs de lofrede bewijsvoering voert, doordat er in de rede wordt beargumenteerd over wonderlijke omstandigheden, het karakter en de deugden van de gelauwerde, net zoals Barlaeus dit doet bij zijn *argumentatio* over de lof van FH. Het is volgens Quintilianus niet zozeer van belang binnen het lofgenre dat de zaken werkelijk zo zijn verlopen, maar meer hoe ze zijn ervaren.³¹ Dit advies lijkt Barlaeus op te volgen, wanneer hij FH metaforisch vergelijkt met een nieuw opgaande zon, die de duisternis van het verdriet over de dood van prins Maurits, zijn halfbroer, doet vergeten. Alsof hij hoop op betere tijden voor de Republiek uitspreekt:

Want gy zyt na de nacht, die voor ons schier de laatste nacht was, en na dat u broeder Prins Maurits godzalig in den Heere ontslapen was, even eens als een nieu gestarnte komen verschijnen; wiens op- gang, even als de opgang van een nieuwe zon, het Vaderlant, dat in de duisternisse en droefheit gedompelt lag, verlicht, en het gehate onweer van d' algemene verslagenis en droefheit, door een schielyke zonne-schijn weder verdreven heeft. p.504

Retorisch vraagt Barlaeus zich vervolgens af of de droefheid om de dood van Maurits, ‘den onwinbaren helt’, niet groter was dan de gedeelde blijdschap ‘door out en jong, hoog en laag’ om het aantreden van FH. Barlaeus vervolgt dat deze droefheid dan zó groot zou moeten zijn en dat een ‘gewonnen’ deugd niet minder moet worden gewaardeerd als een ‘verloren’, de verworven glorie en veiligheid van de Republiek zullen volgens hem immers onder het bewind van FH gewaarborgd blijven. Het gebruik van de metafoor van een opgaande zon is mijn vermoedens een stilistische overweging geweest om het publiek in de juiste, hoopvolle en verwachtingsvolle stemming te brengen.

Naast deze stilistische ingrepen zijn de klassieke adviezen van Quintilianus op volgorde in de lofrede te herkennen. Wanneer hij FH eert in het licht van zijn overleden Vader en zijn halfbroer, om hun samen behaalde militaire successen, om de ‘zonderlinge voorzichtigheid’ die hij erfde van zijn vader en om de ‘Krygs-mans manhaftigheid’ die hij aangeleerd had van Maurits. Deze deugden, samen met het weloverwogen gebruik van voorspoedige omstandigheden en van het lot, maken FH volgens Barlaeus retoriek tot de uitverkoren bestuurder van de Republiek.

Er volgt een gedetailleerde beschrijving van het verloop van veel van deze successen, want naast de functie van ‘pronkrede’, ziet Barlaeus de ceremoniële redevoering als een wijze van contemporaine geschiedschrijving.³² Het is goed mogelijk

³¹ Quintilianus (2001), p. 168-169

³² Dirk van Miert (2003), p. 86

dat deze omschrijvingen van de veldslagen zijn verfraaid en de invloed van FH als ‘Velt-overste’ is vergroot, zoals Quintilianus dit had voorgesteld in zijn handleiding voor de redenaar, om de lof nog groter te doen lijken.³³ Dit zou voor Barlaeus aantrekkelijk toepasbaar zijn geweest om zijn doel te bereiken: om FH voor een langere periode te prijzen door de geschiedenis in zijn voordeel over te herschrijven.

Mogelijk ligt het in het aard van het beestje, dat Barlaeus FH graag voorziet van advies. Zijn beroep als prediker en hoogleraar verplicht hem zijn publiek een (moreel-)didactische boodschap mee te geven. ook FH krijgt van hem een wijze les mee:

Zonder de deugt, Doorluchtige Prins, kan u wel een grote, maar geen goede faam na gaan. Niemand, zeide Cyrus, paste de heerschappy, dan die in vroomheit d’ onderdanen, over wien hy gebieden zou, overtrof. Ook en kan zodanig Rijk niet lang staan blyven, daar de deugt en vroomheit uitgebannen zijn. Eveneens gelyk de stuirlyden het oog op de Noord-star houden, alzo hout het meeste deel der Burgers het oog en zinnen allermeest op de Vorsten, en worden meer door exempels, als door de heerschappy bewogen. p. 520

Barlaeus adviseert FH dat een staatsvorst vroom en deugdzaam dient te zijn, omdat hij een voorbeeldfunctie heeft voor zijn onderdanen. Een rijk zou immers niet kunnen bestaan als de deugdzaamheid en de vroomheid uitgebannen zouden zijn. Dit onderstreept het belang van de deugdzaamheid van FH, waarop ‘gelyk de stuirlyden het oog op de Noord-star houden’, de burgers hun ogen op hun vorst en zijn voorbeeld richten. Zou FH niet deugdzaam leven, dan zou hij wel grote, maar een oneerbiedige glorie nastreven. De rol van zulke ‘exempels’, voorbeeldfiguren, is in de context van de roem een belangrijke: ook de voorvaderen van FH worden ‘exempels’ genoemd, zij geven volgens Barlaeus de sporen aan die FH nu mag gaan bewandelen.

Bij het begin van de analyse merkte ik op dat Barlaeus zich naast lofzanger van FH, opstelt als spreekbuis van de gemeenschap. Dit duidt hij expliciet in zijn slotrelaas, wanneer hij spreekt over mogelijke vredesonderhandelingen met Spanje:

Want niets kan een Prins meer eer en glory by zetten, dan dat alle menschen weten, dat hy den oorlog regtvaardig aanvangt, en den zelve kan eindigen. Maar gy zult geen vrede, als een eerlyke vrede ingaan. Want anders zoude het geen vrede zyn, maar een sterker verbintnisse van slaverny. Dit zyn de woorden van d’ Overigheid en ’t volk, dit is hun aller meninge, te weten, datze liever roemhaftig willen sneuvelen, en alles verliezen, als met schande en schimp den vyant dienen. p.522

Zoals de vorst een unieke positie zou hebben als bemiddelaar tussen God en volk zou bezitten, zo eigent Barlaeus zich een tussenpositie van vorst tot volk toe wanneer hij vaststelt dat dit de woorden zouden zijn van ‘d’ Overigheid en ’t volk’ en dit herhaalt

³³ Quintilianus (2001), p. 169

met ‘dit is hun aller meninge.’ Barlaeus schetst een beeld van een sterk op de voorgrond tredend en moedig vorst, die een oorlog alleen rechtvaardig aanvangt en deze ook alleen rechtvaardig zou eindigen, met uitzicht op een deugdzame vrede. Het volk zal hem om die reden prijzen, omdat zij hetzelfde doel nastreven en nog liever roemrijk zullen sterven dan de vijand te moeten dienen.

Met dit tekstfragment wil ik aantonen hoe Barlaeus zich in zijn lofredede beweegt tussen zijn functie als lofredenaar en zijn functie als spreekbuis van de gemeenschap: hoe hij zijn positie, zijn autoriteit, inzet om FH te lauweren, maar gelijktijdig zijn eigen autoriteit versterkt, als bemiddelaar tussen vorst en volk. Barlaeus was als internationaal geroemd geleerde, de juiste persoon om de staatsvorst te wijzen op veranderlijke mogelijkheden: zijn autoriteit maakte zijn adviezen meer aannemelijk en aanvaardbaar waren voor de vorst. Want zowel Barlaeus als FH lijken in de positie de elite van de Republiek te verenigen: FH als hun staatsvorst, Barlaeus als ‘spreekbuis’ en bemiddelaar.

4.2 *Docere, delectare en movere: gebruik van de retorica*

Barlaeus volgt het antieke advies onderscheid te maken in het *docere, delectare en movere* (het beleren, behagen en emotioneel bewegen) van zijn publiek. Zo zou het publiek metaforisch gezien op vleugels omhoog stijgen, door de voortreffelijke daden van FH, overdenkt Barlaeus als hij als een encyclopedie alle vroegere daden van FH staat op te rakelen:

Maar wanneer ik myne gedachten sla op de dingen, die by oude tyden geschiet zijn, en de voortreffelyke daden uwer Groot-vaderen met hart en zin overpeis, zo geloof ik vastelyk, dat gy, die in waardigheid, rykdommen, en grootmoedigheid, tegens uwe voorouders rykelyk opmach, ook in allerlei soorten van deugden en vroomheden, tegens hen wel rykelyk in 't toekomstende zult opmogen. Ja dat meer is, wy, die door uwe voortreffelyke daden, eveneens als door vleugels, in de hoogte opgelicht worden, vliegen met ons gedachten, en hoop nu noch al veel verder. En niet anders gevoelt, noch wil het gehele Vaderland, die nu alrede haar beloften by een gadert, en haar Stadhouder met toeroepen en gelukwenschen vrolyk ontfangt. p.515

Barlaeus spreekt over de Republiek en noemt ze ‘het gehele Vaderland, die nu alrede haar beloften by een gadert, en haar Stadhouder met toeroepen en geluckwenschen vrolyk ontfangt’, maar vervolgens deelt hij hen op per regio, om FH te feliciteren met zijn positie van stadhouder. Er heerst dus een ‘consensus’: ‘het algehele Vaderland’, toch door die opdeling zou het publiek, door identificatie, worden geraakt door Barlaeus’ *movere*. Daarbij, door de vele uitingen van lof, lijkt FH een nog gevierder stadhouder.

In de lofredede komen naast God geen Bijbelse figuren voor en nauwelijks

mythologische figuren voor, Barlaeus spreekt over slechts vijf historische personages. Dit is voor een lofrede opmerkelijk spaarzaam. Mogelijk is dat te verklaren door de humanistische inslag van Barlaeus, want hoewel hij zich profileert als een vroom man, is hij als remonstrant bedacht op het aanhalen van Bijbelse voorbeelden: in de rede komen naast God geen Bijbelse namen voor, slechts historische namen van vroegere vorsten als keizer Augustus, Germanicus en Trajaan. De humanistische grondslag maakt dat Barlaeus in de lofrede de stadhouder iets aanstuurt op een vredesonderhandeling. Vervolgens stuurt hij zijn relaas bij en stelt hij vast dat FH zijn land slechts zou moeten ‘verdedigen’.

In het slotrelaas voorziet Barlaeus FH, na een samenvatting van de vorige loci van lof, van zijn laatste advies: in klassieke termen heet dit de *peroratio*.³⁴ De hoofdzaken worden nog eens goed in het geheugen geprint van het publiek om ze welwillend te maken, zodat het betoog in het voordeel van de redenaar wordt beslist. Doordat Barlaeus zich opstelde als spreekbuis van de gemeenschap en het regelmatig heeft over ‘ons’ en ‘wy’ (de Spanjaarden) lijkt hij te spreken voor een publiek van medestanders. Het is moeilijk te beoordelen of het publiek hiermee heeft ingestemd, omdat ik slechts op de tekst af moet gaan.

Weshalven, zullen 'er geen schrandre herssenen ontbreken om uwe daden op te halen, en de gunstige nakomelingen zullen u duizent jaren na dezen dag loven en pryzen. En niet min vrolyk, als heilzaam, zal ook deze dag van uw inwynghe voor uwe Nederlanders wezen, en niet alleen voor de Nederlanders, maar ook voor de Naburen, en niet alleen voor de Naburen, maar ook voor de verregelege Volken, ja ook voor die genen, die met de voeten tegen ons aan wonen, en andere Starren, en een anderen Hemel aanschouwen. Ik zoude noch al vry wat meer zeggen, byaldien ik niet wiste, datmen by Goden en Prinçen kort van reden moet wezen. p.525

Dat Barlaeus vlak voor zijn slotrelaas, dus na de lange *argumentatio*, enigszins droog opmerkt dat hij bij Goden en vorsten niet te lang van stof moet zijn, is een manier om zichzelf te sympathiseren voor zijn publiek en heet in klassieke termen een *delectatio*. Deze nevenschikking van Goden en vorsten, daarmee doelend op de positie van FH, draagt indirect bij aan de lofzang tot de nieuwe ‘vorst’, die op hetzelfde voetstuk wordt geplaatst.

De rol van de retorica bij het construeren van roem is, zo blijkt uit bovenstaande analyse, vooral beoogd op de instemming en sympathie van het publiek. Wanneer zij erkennen dat de daden rechtmatig en deugdzaam zijn, is de roempositie gerechtvaardigd en is Barlaeus in staat om die roempositie vorm te geven door metaforen: als van een opkomende zon of het

³⁴ Quintilianus (2001), p. 230

‘krijgen van vleugels’ door de successen van FH. De klassieke, retorische handigheden die Barlaeus in zijn toespraak toepast om de neuzen van het publiek zijn kant op te krijgen (de *benevolentia*), is door zichzelf nederig en vooral vroom op te stellen, het toepassen van een interessante passage om de stemming vast in te luiden (de metafoor van de opkomende zon), het doorbreken van de rede door een luchtig grapje te verwerken in de rede (dat men kort van stof moet zijn bij Prinsen en Goden, gezegd in de slotpassage) en het onderscheid van een sterke ‘wij’ en het gemeenschappelijk-vijandige ‘zij’, de Spanjaarden.

4.3 Tekstuele constructie van roem

Door deze retorische handigheden toe te passen draagt Barlaeus er zorg voor dat zijn gelauwerde door de toepassing ervan een nog roemvollere positie geniet: door zich nederig op te stellen, kijkt Barlaeus op naar de aangestelde vorst FH, die door hem, de grote geleerde, wordt geprezen. Door FH voor te stellen als een opkomende zon, staat FH niet alleen voor nieuwe hoop: hij is essentieel als zon, want de opkomende zon, het aanbreken van de dag en de tijdsduiding is van veel groter belang. Door FH gelijk te stellen met Prinsen en Goden, al is het in een grapje, wordt die hoogste positie van FH nogmaals bevestigd. En tenslotte: FH is als stadhouder de grootste voorvechter van de vrijheid van ‘onze’ dierbare Republiek, tegen het vijandelijke ‘zij’, de Spaanse tirannen. Door de verheerlijking van het Vaderland lijkt het publiek van de rede binnen eigen landgrenzen bedacht en schreef Barlaeus deze rede, zo vermoed ik, niet zozeer als internationaal ‘visitekaartje’.

Het doel van de rede lijkt door de moraliserende ondertoon van de deugdenethiek niet het louter loven van de aangestelde FH, maar voorziet hem eveneens advies dat doorklinkt als ‘blijf vooral deugdzaam en vroom’. Door FH als voorbeeld op te dragen aan de elite, draagt hij de laatste op hetzelfde te doen. Door de geschiedkundige opsomming van de vroegere daden van de Prins heeft de rede eveneens een didactische waarde: toch klinkt ook in deze opsomming de functie van de *laus* het meeste door.

5. Boekholt: zijn heruitgave van *Oratien*

Uit de analyse van de lofreden van Barlaeus is gebleken hoe hij zich in zijn roemrijke dubbelrol als lofspreker van FH en als spreekbuis van de gemeenschap heeft bewogen door kunstgrepen uit de klassieke retorica toe te passen: daarmee beoogde hij de sympathie van het publiek te winnen voor de lofzang op FH en zijn eigen positie als publiekspreker. Hoewel waardevol, geeft dit geen antwoord op de hoofdvraag waarom Boekholt juist veertig jaar na Barlaeus overlijden diens *Oratien* vertaald heeft uitgegeven. In de analyse op het voorwoord

van de heruitgave hoop ik meer te kunnen vinden over de beweegredenen van Boekholt. In het volgende hoofdstuk richt ik me op de cultuur-historische context rondom Boekholt en zijn andere publicaties.

5.1 In opdracht

Boekholt heeft de heruitgave in 1689 gepubliceerd in opdracht van de Amsterdamse stadschout en Jacob Boreel, het werk is ook aan hem opgedragen. Boreel (april 1630 – augustus 1679) was heer in Domburg, Westhoven en Sint-Aagtekerke en zoon van Willem Boreel, die als pensionaris in Amsterdam nauw betrokken was bij het bestuurlijk bewind van FH. Boekholt stelt in zijn voorwoord dat Boreel ('U Edele') al bekend is geweest met de Latijnse en 'vergode' redevoeringen van Barlaeus *Oratien* en daarover hun lof al hadden uitgesproken:

Doorluchtige verstanden, als *U Ed.* en *U Ed^{ds}*. *Voorzaat*, welke voor de Majesteits der Christenen Alheid menigwerf de uitmuntenste vertoogen hebben opgedist, en onfeilbaar deze vergode *Oratien* in 't Latyn eeniger maten zyn bekend geweest, hebben daar over een heerlyker lof kunnen uiten; gelyk ik hoop dat de selvige nu in onze moedertaal overgebracht, van *U Ed.* ook sullen genieten.

Boreel en zijn voorvaderen waren belezen met de Latijnse variant, maar gaven wel opdracht voor een 'in moedertaal overgebracht' exemplaar. Dan richt Boekholt zich tot 'de Landaard', zoals in de citaten aangehaald in de inleiding, Boekholt hoopt dat zij met evenzeer verwonderd zijn als ze 'in het derde dezer eeuw de Toehoorders van deze Heraut verwonderden'. Boekholt blijft zijn lof voor Barlaeus teksten herhalen: 't Zyn hemelvallige redeneringen die hun keurrelingen op 'er vlerken door de sterren beurt, en ziel-ontroerende artzenyen, welke hun beminnaars hier en hier namaals kan vreugd tronen. 't Zou van te langen adem, en myn onmogelyk zyn, de heerlykheden dezer puik-perlen te waardeeren.'

Nogmaals de 'puik-perken' door te nemen, zal volgen Boekholt alleen maar lonen. In een gedicht verwoord hij de inhoud van zijn heruitgave, waarin hij verwijst naar de lofrede op FH met de versregel '*Wat lof een deugdzaam Prins van God en volk kan halen?*' wat aan wil sporen tot het lezen van de redevoeringen. Het gedichtje door Boekholt eindigt in een lofzang op Amsterdam:

*[...] Hier toont j' [Barlaeus] er Amstels Stad, gevormt uit veen en slijk,
Dus luisterrijk gebouwt, met haar scheepsrijke vesten,
En koopmanschap, gevoert uit 't Zuid, Noord, Oost en Westen,
En al wat tot vermaak, en ziels verwondernis
Mocht strekken, toont hy hier die groote Medicis.*

Boekholt verwijst in het slotvers naar de meest roemvolle redevoering door Barlaeus, die hij voerde bij de intocht van moeder-koningin de Medicis. Naast de heruitgave van deze voor Boreel al bekende redevoeringen heeft Boekholt zijn uitgave aangevuld met vertalingen van gedichten van de geleerde, om ook deze ‘voor ’t wan-oordeel der swakke geesten te veiligen’.

Opmerkelijk vroom sluit Boekholt zijn voorwoord af:

Den eeuwigen AI-beheerscher onderschraege ondertusschen U Ed^{ts}. doorluchtig Huis voor alle rampen, hy geve U Ed. hier een voorspoedige en vreedzame bezittinge met zyn Ed^{ts}. Familie; en neme U Ed. alle namaals op ter eeuwiger Bruilofsfeest, onder ’t lof-vreugd-schateren van ’s hemels burgerye, welke van harten wenscht.

Hieruit kan ik niet veel meer op maken dat Boreel en Boekholt elkaar op religieus gebied hadden getroffen of dat Boreel Boekholt nog moest betalen voor de opdracht, waarvan het eerste mij meer waarschijnlijk lijkt. Maar deze kwestie schuif ik voor nu terzijde.

5.2 De heruitgave

De inhoudsopgave van de heruitgave is gelijk aan de eerst vertaalde uitgave door van Duisbergh uit 1662. De gravure op de titelpagina is verzorgd door de beroemde etser Jan Luyken, een vriend van Boekholt die ook meerdere van zijn boeken voorzag van gravures. Op de gravure zijn Minerva en Mercurius afgebeeld, samen met een engel houden zij het portret van Caspar Barlaeus vast. Boekholts woorden van lof over de oorspronkelijke auteur van de redevoeringen onderschrijven deze verheerlijkende beeltenis van Barlaeus tussen de twee mythische goden van wijsheid (Minerva) en de goddelijke boodschapper (Mercurius).

Samenvattend kan ik stellen dat Boreel al bekend was met de Latijnse versie van de teksten en dat Boekholt als mogelijk publiek ook ‘de Landaard’ ziet, iemand die, naar Boekholts stelling, niet bekend is met het Latijn: de taal van de elite. Toch richt Boekholt zich niet rechtstreeks tot zijn mogelijk publiek, daardoor is het onduidelijk of dit de directe bedoeling van Boekholt is geweest met deze heruitgave. Opmerkelijk was de lofzang op de stad Amsterdam in het gedichtje van Boekholt, maar te verklaren omdat dit de stad is wat de drie heren bindt: Boekholt als boekverkoper te Amsterdam, Boreel als stadschout en Barlaeus als hoogleraar te Amsterdam. Het is niet ondenkbaar dat de jonge Boreel onderwezen is door Barlaeus of zijn publieke redevoeringen heeft bijgewoond en daarom bekend was met de Latijnse versies. Dit kon ik echter niet met zekerheid op maken uit de tekst, dus zou ik hier geen conclusies aan willen binden.

De woorden van lof voor het werk van Barlaeus zijn niet van lucht: Boekholt, die hiervoor al menig loftrompet heeft gestoken, peinst dat ‘t Zou van te langen adem, en myn onmogelyk

zyn, de heerlykheden dezer puik-perlen te waardeeren.’ Zijn retorica is ontoereikend om de redevoeringen van Barlaeus te prijzen, maar juist dat ‘onzeglijke’ maakt het groots.

4.3 Tekstuele constructie van roem

De constructie van roem door de Boekholts lof op Barlaeus’ redevoeringen is veelzeggend over zijn beeld van Barlaeus, als geleerde. Ook prijst hij in zijn voorwoord het verstandig brein van zijn opdrachtgever Boreel, dat dus al bekend was met diens werk. Boekholt representeert Barlaeus als een wijs boodschapper en bovenmenselijk wijs geleerde: het lezen van zijn gemakkelijke redevoeringen zouden verhelderend werken voor de deugdzame mens die zijn weg zoekt door het leven. Of zoals Boekholt schrijft: ‘Dusdanige lessen te doorsnuffelen, kan een deughtaardige ziel van ’t doolspoor dezer wereld lokken, en verbaast door hun bevalligheid, buiten zichzelf in vreugd verrukken.’. Dat hij de juiste woorden niet vindt om de ‘puik-paerlen’ van Barlaeus te prijzen wilt iets zeggen over diens vernuftigheid. De overtuigingskracht van zijn woorden van lof acht ik groot, omdat ze aansluiten aan het traditiegetrouwe beeld van Barlaeus als wijs geleerde. Toch is wat Boekholt nu precies wilde bewerkstelligen met deze heruitgave mij nog onduidelijk, daarom wil ik over de heruitgave heen kijken en een ander werk van Boekholt analyseren.

6. Louter *laus*?

Om te bestuderen of Boekholt directe aanleiding heeft gehad om de *Oratien* van Barlaeus te heruitgeven anders dan om louter *laus*, maar om eigen politiek belang, wil ik me nu richten op Boekholts zelf geschreven teksten van politieke aard, om daarmee wellicht te kunnen aantonen dat hij politiek belang had. De Short Title Catalogue, Netherlands (STCN) telt 60 werken waarvan Boekholt de drukker is en in 1689 schrijft hij, in het zelfde jaar van de heruitgave van de *Oratien*, zijn laatste boek dat op STCN wordt genoemd. Het is er een van Boekholts eigen hand: *Kort vertoog van Hollands bloedige oorlogen*. In dat boek verwijst hij naar een Allegorie op Willem III die hij in februari 1672 heeft uitgegeven, toen deze stadhouder werd benoemd tot Kapiteit-Generaal in Engeland, onder eigen naam (B.B.). Hoogstwaarschijnlijk was deze Amsterdamse boekverkoper behoorlijk Oranjegezind, of schreef ook hij in opdracht van een hogere macht?

6.1 De familie Nassau - Van Oranje

De periode tussen de aanstelling van Frederik Hendrik in 1625 en de heruitgave van 1689 is een zeer turbulente voor de stadhouder-familie: november 1650 werd Willem III van Oranje geboren als het enige kind van stadhouder Willem II, zoon van FH, en de Engelse prinses Maria Henriëtte Stuart, de oudste dochter van de Engelse koning Karel I. In principe was Willem III hiermee voorbestemd om de volgende stadhouder te worden, maar door het overlijden van zijn vader aan de pokken, toen Willem III acht dagen oud was, liep dit net iets anders. Een aantal gewesten had dit machtsvacuüm aangegrepen om de positie van stadhouder op te schorten, met als gevolg het begin van de Eerste Stadhouderloze Periode. Zijn oom, de Engelse koning Karel II, had een akkoord gesloten met Frankrijk om van Engeland opnieuw een katholieke natie te maken. In ruil hiervoor zou hij zijn steun verlenen aan een Franse invasie van Nederland: zij beoogden een afschaffing van de Republiek, die volgens hen vervangen zou moeten worden door een nieuw stadhouderschap.

In de chaotische situatie van 1672, wanneer Engeland, Frankrijk en ook de Oosterburen de Republiek hadden aangevallen, hadden de gewesten behoefte aan een sterke leider: Willem III werd in 1672 alsnog aangesteld als stadhouder. Door de grote overwinningen onder leiding van Michiel de Ruyter op de Engelse vloot, trok Engeland zich in 1673 terug uit de oorlog.

In 1677 trouwde Willem III de oudste dochter van de latere Engelse en streng-katholieke koning, Jacobus II. De protestantse aristocraten waren allerminst gerust op de geloofsovertuiging van hun nieuwe koning, zij stuurden in 1688 een brief naar Willem III met

daarin de vraag of hij de troon, waar nu zijn katholieke schoonvader in zetelt, protestants zou willen houden. Zodoende zet Willem III in november 1688 voet aan wal in Engeland en ontketent daar *the Glorious Revolution*. Binnen enkele weken slaagt hij er in de katholieke Jacobus II van de troon te verdrijven en daarmee de macht in Engeland over te nemen. Door deze verworvenheid groeide Stadhouders Willem III uit tot een nationale held in de Republiek en tot een van de belangrijkste voorvechters van het protestantisme in Engeland. Dit was de situatie toen Boekholt zijn heruitgave van Barlaeus' *Oratien* publiceerde.

6.2 Boekholt: mogelijk politiek belang

De protestantse stadhouder Willem III werd in de Republiek gevierd als de grote held die Europa verlostte van Lodewijk XIV en bovenal als beschermheer van de gereformeerde leer. Boekholt droeg eveneens bij aan deze beeldvorming in een voorstelling voorzien van gedichten ter ere van de benoeming van Willem III tot kapitein-generaal, gepubliceerd op 25 februari 1672. De prent toont de aankomst van de triomfwagen van Willem III. De Nederlandse leeuw voert de wagen met daarin Willem III gezeteld, boven hem de Faam die de loftrumpet steekt en een lauwerkrans boven zijn hoofd houdt: de Nijd wordt door de paarden vertrapt en de personificaties van de zeven provincies kijken toe. Boven en onder de voorstelling staan drie verschillende verzen, door Boekholt verzorgd en gedrukt in 1672.³⁵

In het tweede vers wordt door Boekholt 'dien onversaagden helt' stadhouder FH aangehaald. Hij trekt de parallel tussen de heldhaftigheid van Willem III en dat van FH:

³⁵ Allegorie op de benoeming van Willem III tot kapitein-generaal, 1672
Oranje, Nederlands Veldt en Zee-Heer, Rijksmuseum Amsterdam (RP-P-OB-77.044)

ORANJE,

Nederlands Veldt en Zee-Heer.

GOdt voerd, door d'Eendracht, WILLEM; op Neerlants Helden wagen;
Dus barft, de Bistfe Nyt, op 't fien van fijn gebral:
De Faam lauw'riert fijn hoofd, en doet fijn lof opdaagen:
De Leeuw waakt op met kracht, nu dat fijn yfere wal
ORANJE onderschraaght; wiens voorsicht gaat voorhanden
Tot fcherp, en Snyfpylaar; van feven vrye Landen.

Dus werd Nassou gehult tot Krijgs-Vorst van de Staaten,
Soo'n edelhafigh Prins magh 't Lam sich op verlaaten;
Wie teug'len wil den Leeuw: Hy vaart de Hoofst-kling aan,
Om 't schenckek Oorlogh-beest fyn Moort klaanw af te slaan.
Hoe wil d'Oranje Telg het bloed in d'aca'ren kooken,
Gelijk fijn Groovvaar, die, soo schrik'lyk placht te spooken
In 't Havnas, met de kling; wanneer de Dwinglandy
Oprechten aan fyn Thuyn het woeden en Raferny;
Soo kom nu 't Hels gedreucht, om Moort en Brant te stichten;
Mijn Prins die steunt op Godt, met feven Blixem-schichten;
Waar op geen hagelbuy van yfere klooten becht,
Wyl Hun verstaalde Muer, voor 't heefte van 't gevecht
Onwrigbaar fchynt gevelt. Wat vreugt komt ons doorbooren,
Nu dat d'Oranje Vaan, van Neerlants Wal en Thooren
Dus vreucht'ryk staat en bralt; in Steden, Dorp en Land?
Komt 't volk ter wapen kreet; Hoe yver fucht haar brand,
En kruypt door d'harten-aar, om onder 't Huys Nassouwe
Te vechten voor de Leeuw? Het dondren der Kortouwen,
En yf'lijk Bus gekraak, noch fchrik Gramaats of Swaart;
Noch Moort-Princen heet van Bloed, en al wat grouw'len baard,
Bediffel oyt haar moedt, wyls' op soo'n Hoofstman starren,
Die als een uchtent Son fyn stralen fchiet van verre;
Wiens Oorlogs list, vernuf en deuchdens schrand're reën:
Hem heeft ten seegen Throon in 't Kapitoel doen treën;
Daar hy voor d'Artsche Godd, sich fuyt voor Lant en Seeden,
Heeft onder Eed verklaart, fijn trouw en dapperheeden:

Dus fietmen in dees Vorst een andere FREEDERYK,
Dien onverfaagden Helt, wiens Dolk wel eer een dyk
Van Vyant hoopten op, dus was fyn stem en blicken,
En koopet Orgelfpel, den Vyandt steeds tot fchricken.
Soo fier en prat staat nu ons DERDE WILLEM pal,
Is 't dat fyn Hart beswijkt, Godt blyft fyn schilt en wal;
Voor wien 't al fneeuw'len moet, schoon 't Oorlogs beest fyn pooten
Verftaalt heeft door de Nyt, en Staatsucht fijn Genooten.
Nu blaaf de snelle Faam WILHELMUS glans en gloor,
De wreucht van Neerlants volk vliegt op na 't Hemels koor,
En deunt met d'Engelen Rey, wyl hy op feve fchraagen
Eendrachtslyc door fijn dencht werd in triumph gedragen.
Heer, zeeg fyn Heldendaan als die van Jofua,
Dat hy u heerlijck woord, als David, hou te raaz;
En blink als Salomon in wysheyt, praal en kennis,
Waar ghy u geeft dus stiert, verbant ghy haat en schennis.
Lang leef ORANJE dus, tot heyl van onfen Thuyn;
Soo krijght fijn lauwe Krans meer peerlen om fijn kruyn.
Swight Ramp voor 't Konigs Bloet, hy streef door d'ongevallen;
'K fie onder fijn Bannier, mijn dunkt het volk al brallen,
Elk gryp de Waap'nen aan, wanneer Trompet en Trom
Syn kryghs-mars galmt en ftaat, soo vreught haer dit gedrom,
Om op het Moort Banket van loot, en fopherpeter
De Vyant noo'n te galt. En fetten na de vetter,
Met 't lemme in de vuylt; hoe wreed de Doodt-pijl fuelt,
Elk toont een Reufekyacht, en terft voor Neerlants heldt.

ORANJES Heerlijck FESTIN aan de Leeden van Staat.

WAar was oyt Vreught soo hoogh gefteegen,
Als doen Orange door Godts seegen,
Wierdt Velt en Zee-Heer van de Leeuw?
De Blijdschap fcheen als uytgelaaten,
In 't Hof en langs 't Haagjes ftraaten;
Het Bos na-juychde van 't gefchreeuw.
Wanneer Nassou aan fijn Lants-Heeren,
Het heerlijck Festin quam vereeren;
Diens kostlijckheyt geen fet Paal had.
M' fagh Ambrosijn en Nekter fromen.
In Goude fchaale diswaart komen,
Met 't fuyver vrolijk Rintfche nat.
De Schick Godin ten dis liet langen,
't Geen was in 't wout of lucht te vangen
Van 't eeltte Wilt of pluym-gediert.
Her fchoonf banket, dat oyt de Gooden
Op Jupijns Maal wierdt aangeboode
Daar was de Tafel meé vergiert.
Trompetten, Luyt en Cymbaals klonken,
Wijl d'Eendracht op fijn Hoogheyt droncken;
't Konfthigh Vier-werck staack men aan;
't Metaal nu fvangh van Vreught gedonder,
Verruckten yders hart befonder;
De lekkery had geen verfaan

De Liefde, Waarheyt, Trouw en Vreden,
Stont om Oranjes Lof te reden;
Mars offerd hem fijn Helmet op,
De ongevynfheyt valt in 't minne,
Vertoonden 't Hart en Ziel van binnen;
De haat en wangonst kreeg de fchop.
Een yder fcheen fijn hart Nassouwe
Tefchencken; en fijn Mue' ontouwen;
's Omheldem Hem met loet gekus
Met wensch hy d'aarts, en Hemels Vrede,
Door 't fwaart mocht krijgen 't Landt en Steeden,
Behöen voor 's Vyandes Klingh en Bus.
Dees galm vloogh Neptuyn haalt in d'ooren;
Triton, fprack hy, deund op u hooren,
En naardt met my de Haaghe Strandt;
'k Sal Neerlants Veltvooght, van mijn plaffen
Den drytant fchencken, en doen paffen
Mijn snelle teugel in fijn handt.
Oranje dus in top gefteegen,
Door 't Swaart van Landt en Zee verkreege,
Blonck als een and're Paphos Soon,
Doen hy Vorst Turnus voor fijn Muuren
Door 't dapper lemt, na 't sticks de d'ituuren,
En won den Seetel, met de Kroor.

B. B.

Amsterdam, by BALTES BOEKHOLT, Boeckverkooper in 't midden van de Niefel. 1672.

FM2321

‘[...] Die [Willem III, LD] als een uchtend Son syn straaen schiet van verre;
 Wiens Oorlog list, vernuf en deuchdens schrand're reên:
 Hem heeft ten seegen Throon in 't Kapitoel doen treên;
 Daar hy voor d' Aartse Goôn, sich suyl voor Lant en Steeden,
 Heeft onder Eed verklaart, sijn trouw en dapperheden:
 Dus sietmen in dees Vorst een andere Freederyk,
 Dien onversaagden Helt, wiens Dolk wel eer een dyk.’

Het is opmerkelijk dat Boekholt hier teruggrijpt naar het beeld van een nieuw vorst als opkomende zon, net als bij aanstelling van stadhouder FH. De oorlogslist, het vernuft en de zuivere deugdzaamheid van Willem III rechtvaardigen zijn zegen op de Engelse troon. Zijn moed en trouw doen Boekholt denken aan FH, ‘wiens Dolk wel eer een dyk’, de moedige stadhouder.

In de tijd van de Republiek werden de Oranjestadhouders vooral gezien (en afgebeeld) als moedige krijgsheren, die zich maar wat graag begaven in het heetst van de strijd. Dit komt overeen met hoe de stadhouders zichzelf zagen en hoe zij zich naar de buitenwereld wilden presenteren. Het beeld van de Oranjes als moedige strijders die in tijden van gevaar bereid waren hun leven te wagen voor de Vaderlandse vrijheid en de godsdienst, of soms allebei, is al snel na de dood van Willem van Oranje ontstaan. Zijn dood is te zien als dat van een held die zijn leven gaf voor het gereformeerde geloof en de vrijheid van Vaderland. Zowel Maurits als FH en Willem III met expansiegedrag na hen, werden als de erfgenamen van deze Vader des Vaderlands beschouwd, omdat zij de jonge Nederlandse Republiek met het zwaard in de hand verdedigden: vaak succesvol en daardoor legden zij in hun Oranjepropaganda de nadruk op hun militaire kwaliteiten. Zo is in de Oranjezaal van Huis ten Bosch FH voorgesteld als de dappere strijder die het land met zijn militaire overwinningen naar vreedzame voorspoed heeft geleid. Hij had zijn moed getoond in de strijd tegen de Spanjaarden, Willem III toont zijn moed in zijn strijd tegen het absolutisme en katholicisme van Lodewijk XIV en Jacobus II.

6.3 In een traditie

Die heldencultus van FH die tot stand komt uit Barlaeus lofrede en Boekholts verzen sloot aan bij een van de belangrijkste beelden van koningen en vorsten in de vroegmoderne tijd; namelijk die van de veroveraar. Vorsten, aldus Peter Burke, werden vaak weergegeven als een ‘Alexander-figure on horseback, leading an army against the foe, especially the heathen or

heretic foe'.³⁶ Op dezelfde manier werd Willem III door Boekholt en de zijnen als een onoverwinnelijke Hercules weergegeven die, met op zijn schouder de loftrumpet het katholicisme en het absolutisme verdreef. Een tweede, veel voorkomend beeld van FH en Willem III is dat van de deugdzame vorst. Dit beeld van de vorst als wijze koning komt grotendeels overeen met het humanistische ideaalbeeld van de vorst die de klassieke deugden beoefent en is op die manier een voorbeeld voor het volk: het hielp Barlaeus in zijn doelstelling een didactische waarde te geven aan zijn lofrede, want zo ontwierp hij een ethisch profiel voor zijn publiek, de elite, weliswaar naar exemplaar van de stadhouder FH. Ook in de verzen van Boekholt op de representatie van Willem III speelt dit humanistische ideaal een belangrijke rol: Willem III wordt afgebeeld als voorvechter van vroegmoderne waarden, zijn deugzaamheid rechtvaardigt deze rol.

De lofrede van Barlaeus en de beeldvorming van Willem III kunnen worden gezien als retorische constructies die hen aan deze roemvolle positie helpen, de kardinale deugden als een overbruggende vertaalslag van de politieke successen naar de humanistische grondslag gedragen door het elitevolk van in de Republiek, de intellectuele bovenlaag van de bevolking. Zij deelden rond 1689 dezelfde afgunst: de absolute en zeer rooms-katholieke Franse vorst Lodewijk de XIV. Willem III was zijn grootste tegenhanger.

‘Voor Vrijheid en Vaderland’ waren de strijdleuzen geworden: volgens het confessioneel-republikeinse discours gedeeld door die elite waren de gereformeerde religie en de republikeinse vrijheid de onwrikbare zuilen van het vaderland. De stadhouders als voorvechters konden de toegezongen roem goed gebruiken, wilden zij hun dure oorlogen gesteund weten. Een betaalde lofrede door Barlaeus had FH er in 1625 bij zijn aanstelling wel voor over om roemrijk de geschiedenis in te worden verhaald.

Dat dit roemrijke verleden in 1689 werd herdacht, wanneer de Republikeinse Willem III in Engeland eveneens de scepter zwaait, is goed denkbaar. Het is juist ook het publiek (de elite) dat Boekholt wil aanspreken met zijn heruitgave.

³⁶ M. Wieldraaijer (2014), p. 405

7. Conclusie

In dit eindwerkstuk heb ik me willen richten op de bedoelingen van Boekholt met zijn heruitgave van zijn *Oratien* in 1689 en heb daarbij vooral gekeken naar de lofrede op FH, omdat ik vermoedde dat het iets te maken zou hebben met zijn politieke belangen en met het construeren van (literaire) roem. De hoofdvraag die ik daarbij in het achterhoofd heb gehouden is *Wat wilde Boekholt bewerkstelligen met de vertaling van Barlaeus' lofrede aan de stadhouder Frederik Hendrik?*

In het eerste hoofdstuk probeerde ik mijn vermoedens over het construeren van literaire roem bevestigd te krijgen, door middel van een tekstanalyse op de lofrede van Barlaeus: wanneer Barlaeus door het inzetten van zijn eigen autoriteit en door kunstgrepen uit de klassieke retorica toe te passen zou hij zowel FH lauweren als zijn eigen reputatie verstevigd zien, als bemiddelaar tussen vorst en volk. Deze bevestiging bood handvaten voor het antwoord op mijn hoofdvraag, want het construeren van (literaire) roem, zo blijkt uit de tekstanalyse, lijkt inderdaad tweeledig te werken en wellicht dus dat Boekholt met zijn heruitgave van Barlaeus' *Oratien* hoopte op meer effecten dan alleen louter laus. Het gebruik van retorica en autoriteit voor het construeren van roem wordt vooral ingezet om het publiek te sympathiseren voor de boodschap en hen daardoor te overtuigen van de rechtmatigheid van de lof.

Met mijn volgende deelvraag wilde ik de bedoelingen van Boekholts heruitgave achterhalen door de opdracht en de structuur van zijn werk te analyseren: Boekholt is expliciet geweest in zijn bedoelingen om de 'puik-paarden' voor het 'wan-oordeel van swakke geesten te veiligen'. Toch richt hij zich niet rechtstreeks tot het nieuwe leespubliek dat het Latijn onmachtig is en waarvoor de redevoeringen van Barlaeus onbekend terrein zijn. Hij richt zich tot de (bij voorkeur Amsterdamse, gezien zijn lofdicht in het voorwoord) elite die al wel bekend was met Barlaeus werk. Dit is minder verrassend als dat het klinkt, omdat de opdracht was gericht tot iemand behorend aan die Amsterdamse elite, die al bekend was met het werk van Barlaeus.

Met de laatste deelvraag wilde ik te weten komen of mijn vermoeden over Boekholts' politieke belang terecht is geweest en of hij door die belangen de redevoeringen van Barlaeus had herdrukt. Boekholt heeft in de jaren rond de heruitgave uit 1689 enige geëngageerde teksten uitgegeven in voordeel van Willem III, variërend tot een complete geschiedenisbeschrijving tot teksten in pamfletvorm. Daarin maakt hij de overbrugging naar de roemcultus rond stadhouder FH en die van Willem III, die hij zelf construeert. Dit doet hij door naar FH te verwijzen in zijn pamflet. Toch lijkt de roemcultus meer traditiegebonden dan

geconstrueerd: vorsten in de zeventiende eeuw werden vaak afgebeeld als moedig krijgsheer. Feit is wel dat de lofredevoeringen van zowel Barlaeus als Boekholt hebben bijgedragen in de beeldvorming rondom de stadhouders. De lofredenen werden ingezet als propagandamiddel voor de stadhouders, al dan niet om draagvlak te creëren voor de dure en langdurige oorlogen die zij voerden of voor persoonlijke roem. Dat de lofrede en de heruitgave door Boekholt niet alleen louter laus bevatte, dat staat vast.

Wat nu precies Boekholts bedoeling is geweest met Barlaeus' lofrede op FH is door analyses alleen niet met volle zekerheid vast te stellen, want daarvoor zitten de genoemde mechanismen, waarvan ik slechts de hoofdlijnen heb besproken, te vernuftig in elkaar. Dit onderzoek zou een klein gedeelte kunnen zijn van een groter geheel, waarin ook de correspondentie van Boekholt met geestverwanten kan worden opgenomen en de receptie-geschiedenis van zijn boeken: dan kan er werkelijk worden achterhaald hoe de mechanismen achter de constructie van roem zich bewegen.

Wellicht was het Boekholt te doen uit nationale gevoelens naar een roemvolle periode of inderdaad de ontdekte parallellie met de militaire successen van Willem III, maar dit is niet zuiver te baseren op de tekstanalyses. Boekholt was een geëngageerd man en hij had Barlaeus hoog in vaandel staan. Als boekverkoper was hij grootst bemiddelaar tussen vraag en aanbod op de culturele markt, daarbij publiceerde hij zelf ook geregeld. Een typisch voorbeeld van wat Visser noemde 'de makelaar van literaire roem'. De internationaal geroemde Barlaeus heeft hem mogelijk door de lofrede op FH geïnspireerd bij het prijzen van de successen van Willem III (denkend aan het beeld van de opgaande zon).

8. Discussie

Met een van oorsprong Latijnse tekst als basistekst was ik, door mijn onkunde op dit taalgebied, al snel aangewezen op een vertaling van de tekst. Die vond ik in de heruitgave van Boekholt in 1689. Deze hertaalde tekst bracht een interessant onderzoek op gang: doordat ik op verschillende niveaus met de teksten aan de slag ben gegaan (in de lofredede lettend op gebruik van de retorica en de inzet van autoriteit, in het voorwoord op de achterliggende bedoelingen van Boekholt en in het lofdicht op de beeldvorming) is de manier van tekstonderzoek erg afwisselend geweest. De rode draad – de bedoelingen van Boekholt – wisselde af met het construeren van roem door kunstgrepen uit de klassieke retorica, inzet van de autoriteit en de beeldvorming van de vorsten. Het onderzoek is daardoor iets chaotisch van aard geworden, doordat deze zaken elkaar dikwijls kruisen en ik moeite had om de spreekwoordelijke vinger exact op de zere plek te leggen.

Omdat ik in het eindwerkstuk uitspraken veronderstel over de ‘oorspronkelijke rede’ van Barlaeus zou ik me schuldig hebben kunnen maken aan dubbele hermeneutiek, doordat ik op die manier een interpretatie van een interpretatie zou leveren. Daarbij heb ik slechts een redevoering bekeken uit het gehele corpus, maar dit corpus leek me te grootschalig voor de omvang van dit onderzoek.

Ik begon het onderzoek met veel aannames, vooral over de bedoelingen van Boekholt: hij zou politiek belang hebben en de heruitgave zou iets te maken hebben met het construeren van roem. Dit onderzoek was meer hypothetisch van aard dan dat ik aanvankelijk had aangenomen, omdat ik ook al mijn deelvragen toetste aan mijn hypothese. Om een compleet beeld te krijgen van Boekholts profiel als boekverkoper en uitgever, zou ik meer van zijn werk moeten analyseren.

Met dit onderzoek heb ik willen aantonen dat lofrededen niet alleen ‘louter *laus*’ omhelzen en dat er op de achtergrond allerlei mechanismen in werking worden gesteld om die lof zo overtuigend mogelijk aan de man te brengen. Ik heb met dit onderzoek slechts een inkijkje kunnen geven, omdat het proces nog veelomvattender is dan alleen tekstueel. Zeker binnen het kader van de Oranjepropaganda, waarin de beeldvorming tot in de puntjes was geregisseerd en deel uit maakte van een veel langer bestaande traditie. En tenslotte heb ik voor de aanname over de ‘vertaalslag’ van de oorspronkelijke Latijnse rede voor de (internationale) naar het Nederlands (voor het grotere publiek) niet zoveel grond gevonden, als ik aanvankelijk had bedacht.

Bibliografie

Literatuur

C. Barlaeus (1689). *Oratien en blijde inkomst van Maria de Medicis*. [vertaling door Van Duisberg en Baltes Boekholt], Amsterdam.

F. F. Blok (1976). *Caspar Barlaeus. From the correspondence of a melancholie*. Assen.

B. Boekholt (1672). *Alleglorie op Willem III van Oranje, Nederlands Veldt en Zee-heer*, Amsterdam.

G.J. van Bork en P.J. Verkruijsse [red.] (1985). *De Nederlandse en Vlaamse auteurs van middeleeuwen tot heden*.

L. Braudy (1986). *The Frenzy of Renown. Fame and its History*. Oxford.

Dirk van Miert (2003). 'Retoriek in de Republiek, vormen en functies van academische oraties in Amsterdam in de zeventiende eeuw', in *De zeventiende eeuw*. Vol. 19, n.2.

K. Porteman en M. B. Smits-Veldt (2008). *Een nieuw vaderland voor de muzen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1560 – 1700*, Amsterdam.

C. Rasterhoff (2011). 'Carrière en concurrentie in een culturele sector. De Amsterdamse boekhandel, 1580-1800' in *De Zeventiende Eeuw*, Vol. 27, n. 2.

A. Visser (2013). *In de gloria: literaire roem in de Renaissance*, Den Haag.

M. Wieldraaijer (2014). *Oranje op de kansel*. Amsterdam [Een nog ongepubliceerde dissertatie VU]

M. Whitby (1988). *The Propaganda of Power, The Role of Panegyric in Late Antiquity*, Leiden.

S.F. Witstein (1969). *Funeraire poëzie in de Nederlandse Renaissance. Enkele funeraire gedichten van Heinsius, Hooft, Huygens en Vondel bezien tegen de achtergrond van de theorie betreffende het genre*, Assen.

Marcus Fabius Quintilianus (2001). *De opleiding tot redenaar* [vert. door P. Gerbrandy], Hilversum.

Websites

www.dbnl.nl, de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (DBNL), met regelmaat geraadpleegd in de periode tussen eind januari en midden april 2014.

www.gtb.inl.nl, het online Woordenboek van de Nederlandse taal (WNT), met regelmaat geraadpleegd in de periode tussen februari en midden april 2014.

www.let.leidenuniv.nl/Dutch/Latijn/BarlaeusBibliografie.html, elektronische uitgave uitgave van het werk van Barlaeus, verzorgd door de Universiteit Leiden. Geraadpleegd tussen januari en april 2014.

www.rijksmuseum.nl/nl/rijksstudio, de collectie van het Rijksmuseum is volledig gedigitaliseerd: de werken zijn toegankelijk gemaakt voor eigen gebruik. Geraadpleegd tussen januari en april 2014.

Beeld

Allegorie op de benoeming van Willem III tot kapitein-generaal, 1672, Rijksmuseum Amsterdam. Collectienummer: RP-P-OB-77.044. Gevonden op www.rijksmuseum.nl/nl/rijksstudio.

[p. 503]

GELUK-WENSCHINGE*Aan den allerdoorluchtigsten Prins, Prins***FREDRIK HENDRIK,***Prince van Oranje, Graaf van Nassou, &c. Stadhouder van Gelderlant, Hollant, West-Vrieslant, &c.*

ALs ik, doorluchste Prins, betracht en overdenk het algemene heil en gelukzaligheid die ons heden te beurt vallen, zo kan ik niet nalaten, om u met d' eere die u door Gods ingeven van de menschen is op gedragen, geluk te wenschen, en dat door zodanigen slag eener Oratie, die by niemand van de onzen zal kunnen nyd verwekken, nochte by niemand van d' uitheemschen, uitgezeit onze vyanden, onaangenaam wezen. Want gelyk u niet de staat-zugt, of de blinde gunst van 't wispeltuirig geluk, maar uwe deugt, die geheel Nederlant genoegzaam bekend is, en manhaftigheid, en de grote diensten van 't huis van Oranje, in top van deze grootste waardigheid en heerschappye gevoert hebben; also kan 't verheffen en 't verheerlyken uwer Doorluchtigheid niemand tegens den borst stoten, dan die gene, wien het oirbaar is, dat het gemene beste, dat altyd een beschermster en handhaafster van onze oude vryheid geweest is, zonder bestierder geregeert wort. Want gy zyt na de nacht, die voor ons schier de laatste nacht was, en na dat u broeder Prins Maurits godzalig in den Heere ontslapen was, even eens als een nieu gestarnte komen verschijnen; wiens op-

[p. 504]

gang, even als de opgank van een nieuwe zon, het Vaderlant, dat in de duisternisse en droefheit gedompelt lag, verlicht, en het gehate onweer van d' algemene verslagenis en droefheit, door een schielyke zonne-schijn weder verdreven heeft. Invoegen, dat 'er aan te twyfelen valt, of de droefheit, die weder een uit de dood van den onwinbaren helt, uw broeder, geschept heeft, groter geweest is, dan de blyschap, die out en jong, hoog en laag, over d' opdracht van u Stadhouderschap gemaakt heeft. Maar voor waar, als 't recht soude gaan, zo moest de droefheit zo groot wezen, als de blyschap, en de blyschap als de droefheit, en de ondergaande deugt moet niet minder geacht worden, als d' opgaande. En het is zodanig met ons menschen gelegen, dat we alzo grote blyschap maken om de goederen die wy bekomen, zoze slegts maar van groot belang zijn, als droefheit om de genen, die wy verliezen. Want het geen wy bekennen aan uw' Broeder verloren, dat gelovenwe vastelijk aan u weder verkregen te hebben. En by aldien onder hem de vermaarde heerschappy van het Vereenigde Nederlant gebloeit heeft, zo salse onder u de veiligheid en glori, diense verkregen heeft, vorders ongeschonden bewaren. En, om de waarheit te zeggen, de algemene Hoog Mogende Heeren Staten van het Vereenigde Nederlant, konden zo grote en gewigtige zaken niet wysselyker bestieren, dan dat 's ryks kragten, aan dat zelfde huis en geslacht bleven, wiens naam wy gewoon zijn eerbiedicheit te betonen, en waar in, door Gods schikkinge, de kracht en sterkte van ons welvaren en be-

[p. 505]

scherminge schynt gestelt te zyn. Dit huis is geweest het huis van Nassou, een afkomst van God uit den Hemel gezonden, om over Nederlant te gebieden; dit huis heeft den allereerste Landvoocht over geheel Neerland, Engelbert van Nassou, de broeder van u Groot-vader, uitgelevert die van den Kaizer Maximiliaan, na dat hy voor hem eenige treffelyke daden in Vrankrijk en Vlaandre had uitgerecht, tot Opperlantvoogt over deze bloeienste gewesten gestelt is. Na hem is gevolgt Hendrik van Nassou, Engelberts neef, van broeders wege, die niet alleen in Vrankrijk over het magtigste krygsheir van Karel de vyfde, als opper Velt-overste geweest is, maar ook uit den naam vanden zelfden Keizer over geheel Brabant, en al d' andere Landschappen de heerschappy gevoert heeft. In geen geringer eer en aansien is geweest, u overneef Renatus Kabilionensis, Prins van Oranje, en Stadhouder van Holland, Zeeland, en Vrieslant, die, na dat hy het Hartogdom van Gelderlant, onder de heerschappy van Keizer Karel gebragt hadde, zijn gelukkige en voorspoedige voortgangen, door een vroegen, en al te onrype dood afgebroken heeft.

Terstont is het Princedom van Oranje, en het Stadhouderschap van Hollant, Vrieslant, en Utrecht,

op u Vader Wilhem gestorven; in welk Stadhouderschap die aller inzichtigste Prins, zich zodanig gedragen heeft, dat hy, nademaal hy wel wiste, dat hy by eede aan zijn Vaderlant en Konink verbonden stont, niet eerder van den Koningk is afgevallen, voor al eer dat de Koningk zich anders aanstelde, als een Koningk

[p. 506]

zich behoorde aan te stellen, noch ook toen niet opgehouden heeft, het Vaderlant te beschermen, schoon dat hy 't zelve met vrees van lyf en leven te verliezen [dewijl een opgekogte moorder op zyn leven gonk, en 's Koningks dolle uitzinnigheid die Vader- moorders met groot gelt daar toe gekocht, en hen verlot gegeven hadde] beschermen moeste. En alhoewel 'er van God, op ons verloornt zijnde, geen groter ellende, als u Vaders dood ons konde toegeschikt worden, zo mogen wy nochtans, wanneerwe de gewichtige zaken, die u Vader in de gevaarlijkste tyden uitgevoert heeft, in zien, en vry geloven, dat ons van God zo groot een Prins, tot bescherminge van 't Vaderlant, dat zo overhoop lag, is toegeschikt, dewijl hem God eerst, na dat de tiranny gedempt, en de vryheit verkregen was, weder tot zijn oorsprongk, dat is, in den Hemel voerde.

Na hem, als het gemene beste in de bitterste haat en uiterste gevaar der Spanjaarts stak, is met den tytel van Stadhouder gevolgt uwen Broeder Mauritius, die den oorlog onder u Vader begonnen, zo gelukkig en veirdig gevoert heeft, dat hy den Viant, die ons zelfs eerst uiteischte en tergde, en na dat zijn krachten in Oost en West-Indie gebroken waren, gedwongen heeft om het twaalf-jarig bestand te aanvaarden: en gewizzelyk, had hy zo wel d' oorzaak des oorlogs kunnen aanvaarden, hy zou hem voor zijn eigen Velt-overste gekozen hebben. En alzo is hy door de naam en faam zijner daden, die zich door de gantsche werelt verspreiden, den uitheemschen volken tot een verwondering en schrik gewor-

[p. 507]

den, en is niet alleen die Helden, die tegenwoordig leven, maar ook die voor dezen geleefd hebben, in gloryryke daden verre te boven gegaan. Toen 'er nu om een navolger in u broeders plaats uitgezien wierde, zo kon 'er geen ander als gy, die tot dien einde ter werelt gebrogt en groot gemaakt zijt, en niet alleen u Voor-ouders, maar ook onlangs u Vader en Broeder tot voorgangers in dit waardige ampt gehad hebt, gekozen worden. Invoegen, dat gy, zo dikwils alsge op u Vader en Broeder uwe gedachten sloeg, zo menigmaal ook in d' eene een beeltenisse van een zonderlinge voorzichtigheid, in d' ander, een Krygs-mans manhaftigheid, vergezelschap met geluk en voorspoet, aanschoude, en beide hunner voetstappen navolgende, niet alleen in hun geslacht, maar ook in hunner manhaftigheid trad. Door deze Vorsten is gewisselyk allereerst de krijgs-bou-kunst op zijn stel gebracht, en door hen de krachten en sterkten der Steden niet min met kunst van oorlog te voeren, als met vroomheid gesterkt, op dat gy door de zelfde oeffeningen, door de welke uw Vader de grondslag van onze heerschappy geleid heeft, de gemene en byzondere goederen, en de oorlogs daden dapper onder u Broeder zijn aangegroeid, de glory van 't gehele werk zoud voltoien. En zeker, gy zyt niet alleen hier door, om dat u de grootste Prinçen en Vorsten in maagschap bestaan, even eens als of zulx by de afkomste van 't geslagt zou toegekomen zijn, aan het roer der regeringe geraakt, maar gy verdient 'et door u eige deugden, datge dat ampt

[p. 508]

zult bekleden, 't geen u onbenyt van yder een met een vrolyk gejuig, en zo te zeggen, als door een Hemels orakel, word opgedragen. Gy zyt niet door drift, door gunst, of toeneiginge van 't Krygsvolk, 't geen by de Roomsche Keizers in 't gebruik is, maar door raat en reden gekozen, byaldien men u, die alleen overgebleven, en alleen bequaam zyt om zo groot een last te dragen, en daar niemant nader tot deze glory-ryke heerschappy, noch niemant anders is, die tot de zelve zo wel passen zou, konde verkiesen, en dit verkiesen heten mag. Een krygsman was 'er van noden, wiens ampten gy altemaal hebt bekleet, zo wel in het gedurig versmaden des doods, voor wien van vreze ieder een het hart in de schoenen zakt, als in het staan na glory en lof. Een krygsoverste was 'er van noden, wiens ampt gy tot nog toe zodanig hebt bedient, datge te laat daar toe schynt gekozen te zyn. Want yder gelooft datge niet alleen door de wetenschap en 't gebruik, maar ook uit de natuur een Velt-overste geboren zyt. Een Stadhouder was hier van noden over de binnen-lantsche zaken, zodanig een bestierder gy door de middelmatigheid van treffelijken inborst, door ongehoorde beleeftheid, goede genegenheit tegens de burgers, en voorzigtige beraatslagingen, in alle manieren af beelt en verloornt. Toenge noch een aankomende Jongelink was, voerde gy al, als Hopman de troepen, en krygs-benden, en taste den vyant moediger aan, als u jaren mede brochten, en eer wistge u niet te bedaren, voor datge met het

Spaansche bloed u Vaders schimmen verzoent hadde. Geen
[p. 509]

ding stiet u zo zeer tegens de borst als zammelen en hoetelen. Het dralen docht u knechtelyk te zyn, maar kryg-manhaftig en Koningklyk, een dink terstont uit te voeren. Uw hart en zin was den oorlog, en gy beelde u nu al den zegen in, indien gy slegts maar voor de krygs-benden had mogen gaan. Dat meer is, de dingen die in den krygs-handel niet veel geagt worden: als, de dagelykze Wapen-oeffeninge, 't verkeren met de gemene krygs-knechten, en een blakende hitte en yver tot den oorlog, maakten u by yder een lief en waart. Daarmen u Broeder vont, daar vont men u ook. Want noit is u Broeder, die zo menig Stad verovert, zo menig Velt-slag gewonnen, en zo menig Vloot vermeerst heeft, zonder u met den zegen gaan stryken; maar gelyk gy niet weigerde hem met uwe raad en daad te ondersteunen, en 't gevaar neffens hem uit te staan: alzo wilde hy ook niet gedogen, dat gy van de lof en glory zoud versteken, maar aan de zelve mede deelachtig zyn. Gy ginkt den vyant tegen, en gy hielt u niet buiten scheuts, maar nam u plaats midden onder de oorlogs-troepen, daar het gevecht op het heetste afliep: en het docht u een oneer te wezen, over yemant, dien gy niet zelf gequest hadde, te zege-pralen. Gy achte het voor kinder-spel, dat onder u bevel gevochten wierde, zo gy niet u zelfs mede in het gevaar des oorlogs stakt, den vyanden het spits boot, stant in 't vechten hielt, de slag-ordens, verstroide, en geen weg, als door de nederlaag der Vyanden, spoiede. Invoegen, datge niet alleen het ampt van een Velt-overste, maar ook van een Krygs-

[p. 510]

knecht hebt bedient, en niet alleen met onderwyzinge en geboden, maar ook met exempels en daden d' uwen voor gegaan zyt: wy hebben u zien de krygs-knechten, om slag te leveren, aanvoeren, de Steden belegeren, de beleggers verjagen, de belegerden verlossen; ja wy hebben u zien de Ruitery tot het vechten aanporren, en nu 's Vaderlants vryheid, dan 's Vyants buit, nu de leerstukken van d' ingewortelde deugt, en de beloningen van een onsterffelyke glory in volle vergadering voor het volk ophalen.

En op dat de lof uwer wapenen, niet grooter, als de lof van uw voorzichtigheit zou zyn, zo hebtge, in den Raat van Staten geroepen zynde, toenge noch een Jongelink waart, ook de krygszaken met uwe raad ondersteunt, en aldaar zodanig oordeel van u gegeven, dat genoegzaam te kennen gaf, dat in u de hoogste voorzichtigheit, en een hoogdravent en gaau verstant noodzakelyk moeste steken. Na datge eindelyk de troepen van het voetvolk gelukkig gevoert haddet, zo zytge ten lesten Veltmaarschalk over de gantsche Nederlandse Ruitery, de grootste kracht en zenuw van onze oorlog, gemaakt. Uw fiere inborst en hoogdravende geest kon zich ook binnen de enge palen van het Vaderlant niet houden, maar men zent u voor gezant na Engelant, en het verbont, eertyts met Elizabet aangegaan, hernieuwende, verwerft aldaar lichtelyk van Koningk Jacobus d' hulp middelen van de oude maatschap. Maar weder uit Engelant gekeert zynde, zo kiestmen u over al de Steden, en starkten, die op de Vlaamsche kust, onder de gehoor-

[p. 511]

zaamheit der algemeene Heeren Staten staan, tot Stadhouder: ontfangt alzo het voorspel en beginzel van uw toekomende waardigheid. Want dewyl in een Velt-overste, de wetenschap van krygshandel, kloekmoedigheid, en achtbaarheid moeten wezen, wie is 'er die u in wetenschap kan te boven gaan? die de krygs-geboden niet alleen van u Broeder ontfangen maar ook zelf aan andere gegeven hebt. En de geboden die gy gaft, niet altyd uit een anders oordeel, maar ook uit uw' eigen oorlogen en overwinningen raapte. Gy hebt zo wel in uwe kintsheid, als in uwe mannelyke jaren, zo wel binnen, als buiten 's lants; zo wel door wapenen, als door raad; zo wel door kunst, als sterkte; zo wel te paart, als te voet; zo wel te water, als te lande; zo wel voor slecht Krygs-knecht, als voor Velt-overste, zo wel in vrede, als in oorlog, oorlog gevoert, of by u zelven overdacht, dienge voeren zou. Op zyn duim te weten, hoe dat het krygsheir in ordre moet gestelt worden, hoe voorzigtelyk datmen verspieden moet, en op wat wyze dat den oorlog voortgezet, of gaande gehouden moet worden; die lof komt u altemaal alleen toe, en zyt hierom zonderling pryzens waardig. Hoe dat de benden, zo wel te voet als te paard, moeten gevoert worden, datze niet uit hun plaats wyken, noch uit hun gelit treden; hoe datmen de legers moet vast maken, de gragten ophalen, de krygs-heiren aan 't gevecht helpen, en de zelve weder te rug roepen, en eindelyk al wat 'er in een slag-orde en velt-slag kan voorvallen, dat hebtge altemaal op u duim. De diepte, ondiepte,

[p. 512]

en loop van Maas, Waal, Ryn, Yzel, en Scheld, als ook de gelegenheit en sterkte der Steden,

Bolwerken en Havens, zijn u genoegzaam bekend. En, 't geen Livius in Hannibal pryst, s' Vyants plaatzen zijn u zo wel bekend, als uwe eigen. Maar uwe manhaftigheid des gemoets kan men in die dingen klaarschynlyk zien, diege met hulp, en zonder hulp van andere Vorsten, treffelyk en heerlyk hebt uitgevoerd. Gy hebt, toenge in het leger, vergezelschap met Briault, en andere Vorsten van den Françoischen Adel, ginkt, en u door de lagen en listigheden van Mendoza, omçingelt en bedrogen vont, u en d' uwen zeer mannellyk daar door gered, en de grootheid van 't gevaar tot lof en profyt gerekent. Want die zomtyds van Fortuin is te leur gestelt, die zal niet reukeloos de tegenspoedige oorlogs kanzen en toevallen in den wint slaan. Gy kon, toenge by de revier de Roer, rondom van den vyand omçingelt, en bykans al gevangen waart, nochtans niet gevangen worden, en zyt toenge alrede scheen overwonnen te wezen, van de nood een deugt makende, en u raat in wanhoop verkerende, door Gods hulp met de zegen noch gaan stryken. Want zeker, voor u vochten de faam van u beroemde naam, en de gemelde wanhoop, die een zeer grote aanporringe en prikkel is, om 't gevaar in de wint te slaan. Gy hebt de Hoof-stad in 't land van Bronswyk, toenze van den magtigen Koningk belegert was, uit het hoogste gevaar van 't beleg verlost, en dit werk met zo grote gezwindigheid verricht, datmen eer wist dat gy gewonnen had, als gekomen

[p. 513]

waard, ja het gink zo gezwint toe, datge van het belegs ontzet teffens de bode en d' uitvoerder geweest zyt. Gy porde toen in Vlaandre, daar de kans al vry wat in twyfel stont, gevochten wiert, en daar by kans het gehele lant aan hing, d' uwen dapper aan, zo wel om zich zelve te beschermen, als den Vyand mannellyk aan te tasten. Gy zyt in 't hartje van den winter in het lant van Limborg gevallen, en hebt met weinig volk de Stad Erkele, midden in 's Vyands land gelegen, veroverd, verwoest, en in kolen geleid. Brabant, door de onvoorzienze aankomst van uwe Regimenten, lilde noch onlangs, en beefde en stont stom van verbaastheid, datze daar de Nederlantsche Zoldaat zag staan, daar het magtig Spanje de stoel van haar veiligheid en heerschappy gestelt heeft. En met gemak hadge al over lang het lant van Nassouw, en d' omleggende landen, van hare slaverny bevryt, indien die Vorsten de zinnen niet averrechts gestaan hadden, en door bevallyke verbonden in 't net gebracht zynde, liever wilden zonder glory, en yder in 't byzonder om 't leven raken, als het fortuin van een gloryryke oorlog verzoeken.

En alzo is uwe manhaftigheid, die zich niet ontziet, om voor het Vaderland lyf en leven te wagen, buiten de grenzen harer geboorteplaats gesprongen, en heeft gepoogt aldaar haar helden koenheid te doen blyken, daar d' oirsprong en wiege van haar stam te vinden is. By u is ook een achtbaarheid, die in den oorlog een Veltoversten wel te sta komt, en waar door hy veel te weeg kan brengen. En gy zyt, die, gelyk ook de loffe-

[p. 514]

lyke Kaizer Germanicus was, achtbaar van gelaat en woorden zyt, de misgunst en laatdunkentheid, dewylge de grootheit en achtbaarheid van 't hoogste geluk bezit, te boven geraakt. Van de gelukzaligheid wil ik in het minste niet spreken, die, overmits datze in ons macht niet is, niet verdient om onder de deugden gerekent te worden. God geef u de hoogste gelukzaligheid, en zyn almogende hand voere uwe aanslagen gelukkelyk uit. De gestalte van uw perzoon is de heerschappy waardig. En wanneerge aan de heerschappy gedenkt, zo denktge voorzigtelyk, dat alle Majesteit op een losse voet staat: en dewylge wel weet, dat tusschen het hoogste en laagste fortuin, een onderscheit is, zo houtge het hoogste in acht en eeren. Ylinge en reukeloosheid wort van u door voorzichtigheid en raat gematigt en betemt. Gy, die op alle gelegentheden een wakent oog houdt, laat uwe eigen niet verloren gaan, nochte zyt den vyant behulpzaam in den zynen.

Maar onder deze u voortreffelyke en uitstekende deugden, steekt nochtans allermeeest uit, uwe heusheid, en, die u van het Batavische volk, is aangeerft, beleeftheid. Deze beleeftheid munt in u zodanig uit, dat de natuur u tot deze eenige deugt schynt ter werelt gebrocht, d' oeffeninge tot de zelve geoeffent, en de gelukzaligheid daar toe gespaart te hebben. Gy toont u zo gemeenzaam en minnellyk om een gemeen perzoon te woort te staan, en geeft yder een zo gaarne gehoor, om zyn klachten voor u uit te storten, dat gy hier door, die alle andere Prinçen in waar-

[p. 515]

digheid overtreft, in goedertierentheid en minzaamheit den minsten gelyk schijnt te zyn. Matiging, middelmatigheid, en zedigheit, die zo wel in voor als in tegenspoet, uitstekende goederen zyn, munten in u uit, en horen u eigen toe. Ook laat gy, 't geen men eertyts van Titus zeide, niemant ongetroost, nog droevig van u scheiden. Dit zyn ook uwe woorden, die eertyds den hoogloffelijke Vorst Trajaan

geduurig in den mont hadde. Myn onderdanen zullen zodanigen oversten aan my hebben, om zodanig een oversten ik wenschen zou, wanneer ik een onderdaan was. En overmids het alzo hier mede gelegen is, zo heeftmen lichtelyk tot een besluit kunnen komen, wie dat voornamentlyk over zo grote en gewichtige zaken, en over dezen zwaren oorlog, diende als opper-bevelhebber gemaakt te worden. Maar wanneer ik myne gedachten sla op de dingen, die by oude tyden geschiet zijn, en de voortreffelyke daden uwer Groot-vaderen met hart en zin overpeis, zo geloof ik vastelyk, dat gy, die in waardigheid, rykdommen, en grootmoedigheid, tegens uwe voorouders rykelyk opmach, ook in allerlei soorten van deugden en vroomheden, tegens hen wel rykelyk in 't toekomende zult opmogen. Ja dat meer is, wy, die door uwe voortreffelyke daden, eveneens als door vleugels, in de hoogte opgelicht worden, vliegen met ons gedachten, en hoop nu noch al veel verder. En niet anders gevoelt, noch wil het gehele Vaderland, die nu alrede haar beloften by een gadert, en haar Stadhouder met toeroepen en gelukwen-

[p. 516]

schen vrolyk ontfangt. De Hoog Mogende en Doorluchtige Heeren Staten van 't Vereenigde Nederlant, zyn 'er over verheugt, wier hoogste macht en mogentheit, nu gy regeert, en de zelve beschermt, in doorluchtigheid toenemen. Hollant, dat uit een byzonder recht u toekomt, is verblyd, en beroemt 'er zich van, dat ze dien genen het leven gegeven heeft, van wien datze nu een veilig leven te verwachten heeft. Gelderlant is verblijft, en is 'er om verheugt, datze die tot Overste gekregen heeft, door wiens kloek beleid de grenzen van haar heerschappy zijn uitgezet, en de Rijn, Waal, en Maas, voor 's vyands invallen, meer als eens beschermt zijn. Die van de Meiery van den Bos zijn verblyt, en schoon datze u voor een Overste over ons allen erkennen, spreken u alevanwel nog met de naam van hunne bysondere overste aan. d' Inwoonders van het Sticht van Utrechth zijn verblijft, en midden tusschen de Hollanders en die van Zutphen leggende, onderscheppen, en bewelkomen de toejuigingen van beide volken, met hunne toejuigingen. Het gantsche geslacht van Nassou is verblyd, en verwacht de wasdom haer' er glory, van uwe glory. Alle Burgers zijn verblyd, waar van zommige zeggen: dat de man, en niet de deugt verandert, anderen, dat alleen de naam des Vaders verandert is. d' Een ziet u, eveneens als een voordelig en heilzaam Godheid, noch meer aan als d' ander, en staan in twyfel, ofze u met den naam van Heer of Vader willen groeten. De toejuigingen der Krijgs-knechten, en van 't gantsche heir getuigen, hoe zeer datze tot u genegen zijn, en van

[p. 517]

liefde t' uwaart branden. Door het geschreu en grote toeloop van 't volk, kan niemant u alleen geluk wenschen. En met wat grote blydtschap alle andere nabuurige Prinçen en Koningen de tyding van uw nieuwe voogdyschap ontfangen hebben, dat hebtge uit hunner gezanten genoegzaam kunnen bespeuren. Onze hoge School, die niet alleen de çieraat, maar ook het steunzel van ons gemene beste is, bewyst u, die een beschermer van 't Vaderland, wetenschappen, Mars en Pallas zyt, mede alle eer en eerbiedigheid. Weshalven aanveir, Doorluchste Prins, de bestieringe der allerbloeiende Landschappen, en die door de faam van d' uitgevoerde daden, macht van rykdommen en krachten, yder een tot schrik geworden zyn. In deze Landschappen bestaat de Nassousche glory, die u van uwe voor-ouders rykelyk, zo wel in andere, als in oorlogs zaken, doch het allermeeste in deze laatsten is aangeerft: in deze bestaat het heil en welvaren van zo vele Bontgenoten, Vrinden, Koningen en Prinçen, die wel wyselyk zien, dat, indien het ons niet wel gaat, het hen ook niet wel kan gaan: In deze Landschappen bestaat het geluk en welvaren van zo vele rechtschape Burgers, zo deze verloren gaan, zo zultge te vergeefs na de vrede, en hulpmiddelen om den Oorlog te voeren, uitzien en zoeken. U Voor-ouders, die uit den Keizerlyken bloede gesproten zyn, verschaffen u exempels van de heerschappy mannelijk en gelukkig te aanveirden. Onder deze munten uit, Adolf, Wilhelm, Mauritius, d' eerste en laaste stigters van de Nassousche grootheid en vermaartheit.

[p. 518]

Adolf, een dapper Oorlogs-helt, hadde meer zyn deugt, als fortuin te danken, en als hy al het zyne aan het gemeen welvaart te kosten hadde gehangen, zo heeft hy ten leste zich zelve daar voor ook ten beste gegeven, en heeft de nakomelingen geleert, dat de heerschappyen swaarlyk bezeten worden, die met misgunst en nyd der grooten bezeten worden. Uw Vader Wilhelm, om alle zyn andere deugden te verswygen, erft u overrekkelykheid en stantvastigheid, en in een holgaande Zee van oorlog, zachtzinnigheid en een stil gemoet. Want eveneens gelijk een stuurman in een groot schip het alles bestiert en regeert, door een kleine beweginge, daar hy nogtans zelfs onbeweeglyk blijft, alzo heeft ook uw Vader, het gevaar in de wint slaande, de Nederlandsche hulk, die door 't onweêr van kryg en

oorlog heen en weder geslingert wierde, bestiert. Maar wat zullenwe van uw Broeder Mauritius zeggen? Dees heeft zodanig geleefd, dat yeder hem lief en waart gehad, de vyant hem gevreesd heeft, en van beide eer, en eerbiedigheid betoont is. En heeft, die nochte na glory stont, noch om lang te leven wenschte, u niet alleen tot erfgenaam van zyn heerschappye, maar ook tot erfgenaam van zyne deugden nagelaten. In hem stak een ongelooffelijke manhaftigheid, en bykans een onuitsprekelyke verdraagzaamheid van arbeit door te staan, en zodanigen kloekmoedigheid, als by geen Prinçen van geheel Europa te vinden was. En munte immers zo zeer uit in raad te geven, als in kloekmoedigheid. In wiskunst gaf hy niemant toe, als ook niet in godvruchtig-

[p. 519]

heid, daar mede hy zyn Vader bejegende, en dien hy, zich meer als eens, door een rechtvaardige oorlog aan Koningk Philippus, de eenigste oorzaak van uw Vaders moort, wrekende, aan al de werelt heeft laten blyken. En, 't geen de hoogste weldaat van God is, het noodlot heeft hem zo lang gespaart, tot dat hy, nadat Oost-Indie onder zyn geweld gebracht, en West-Indie ook onlangs den oorlog aangedaan was, de gantsche werelt met de faam van syn daden vervult hadde.

En by aldien men het geslagt, waar uit gy van Moeders kant gesproten zyt, aanschouwen wil, van wiens wege u de hoogste Prinçen van Vrankryk in maagschap bestaan, zo sla uw oogen op Kaspar Kolinius, Admiraal van Vrankryk, een man van groten aanzien, faam en trouwigheid. En die, als hy zich geheel en al tot de zuivere Godsdienst begeven hadde, liever het leven, als die Godsdienst verliezen wilde. Gy treet in hun plaats, en doet door de zelfde deugden, die genen weder verschijnen, uit wiens bloet gy gesproten zijt. Een uitmuntende inborst en brave ziel stelt zig niet anders aan, als die genen, uit wienze gesproten en afkomstig is, zig aangestelt hebben. Gy gehoorzaamt Fortuin, die u tot grote dingen nodigt, maar waar voor gy uwe deugt meer moogt dank weten dan haar. Zonder de deugt, Doorluchtige Prins, kan u wel een grote, maar geen goede faam na gaan. Niemant, zeide Cyrus, paste de heerschappy, dan die in vroomheit d' onderdanen, over wien hy gebieden zou, overtrof. Ook en kan zodanig Rijk niet lang

[p. 520]

staan blyven, daar de deugt en vroomheit uitgebannen zijn. Eveneens gelyk de stuirfluiden het oog op de Noord-star houden, alzo hout het meeste deel der Burgers het oog en zinnen allermeeft op de Vorsten, en worden meer door exempels, als door de heerschappy bewogen. Uw ampt datge bekleet, is een hoogwichtig, een groot, een zorglyk, en een gevaarlyk ampt. Gy word tot Opperveltoverste over een zeer zware oorlog gemaakt, 't zy dat men op den Vyant zien wil, wiens magt bykans onbepaald is, of op 't gemene beste, aan wiens bescherminge ons, en meer anderen ten hoogsten gelegen leit.

En dewyl men bevonden heeft, dat in andere landen ook wel krijg en oorlog geweest, maar daar van weder ontlast zyn, zo gelooft yeder een, datse hier haar vaste zit en woonplaats genomen hebben: quanzuis, de bequaamheit van plaats, en de t'samenspanning der genen, dien onze grootheit tegens de borst stoot, zyn d' oorzaak geweest, dat het huis van Oostenrijk deze landen den oorlog aangedaan heeft, en hier in ons lant een strijd, om, mag men het zeggen, geheel Europe gestreden wort. Gy zijt in 't heetste van den oorlog gekomen, waar uit gy u lichtelyk zult redden, indien gy, 't geenge ook doet, God tot raadsman neemt, en vast betrouwt, datge niet gewichtig zonder hem kunt uitrechten. Onze vryheid heeft eertijds de machtige Romeinen tot vyanden gehad, maar nu heeftze de Spanjaart, dat, volgens het getuigen van Anneus Florus, een strijdbaar volk is, en met de wapens wel weet om te gaan, en waar tegens Hannibal zich

[p. 521]

dapper in den oorlog geoefent heeft, te vyand. Tegens deze twee vyanden heeft zich onze vryheid, wanneerze gedwongen wierde, om den oorlog tegens hen te voeren, met de billijkheid van d' oirzaak, krijgs ervarentheit, en onverwinbare kloekmoedigheid gekant. Maar onze vryheid door het zware onweêr der oorlogsbuien zeilende, is in deze gelukkige tyt vervallen, en de machten, faam, en rykdommen onzer heerschappye zijn onder het oorlog voeren dapper aangegroeit. Gy op de zelfde hulpmiddelen steunende, voegt by de kloekmoedigheid, die in u op haar hoogste is, voorzichtigten raat; waar van het eene uit voorzichtigheit veeltyds vrees, het ander uit stoutheid, reukeloosheid veroorzaakt. Gy ziet dat Prinçen en Koningen, veel meer met raad, dan met geweld uitgerecht hebben: en dat Homeer, de vader der wijsheit, niet vergeefs Ithacus aan Diomedes tot metgezel heeft bygevoegt. Den Spaanschen oorlog, die om gewichtige redenen, met een mannelijk gemoet, en gelukkigen voortgank, begonnen is, houtge gaande, en vaart al voort uw Vaders heilloze moort te verzoenen. Zeker gy voert de heerschappy over Nederlanders, wien altyt zoet 'er geweest is, tot

voorstant van 't geloof en Vaderlant, in den oorlog te sneuvelen, als met gemak op hun bed te sterven. Gy gebied over de gene, die rontom met den oorlog wel omgingelt, maar tot noch toe alevewel door den zelven niet afgemat zyn, en die voor vast geloven, datze geen vrede kunnen hebben, als in, en door den oorlog. Gy voert Doorlugtige Prins, wel de

[p. 522]

heerschappy, maar met hulp van de Frans en Engelsman, die niet alleen uit liefde tot hun Bondgenoten, maar ook om hun eige veiligheids halve genootzaakt zyn ons hun hulp te verlenen. En het is voorwaar die vyant, met de welke wy niet strijden om glory in te leggen, of de grenzen van ons heerschappy wijder uit te zetten, maar om 't leven, en, 't geen ouder als het leven is, de oude Vryheid te beschermen. Dit noodlot is ook uwe stam en huis beschoren, datze door het beschermen der ellendigen groot word. Men zeide eertijds van Scipioos volk, dat het zelve geboren was om Karthago te veroveren. Ik zoude van u volk kunnen zeggen, datze geboren zijn, om de Nederlanders van de dwinglandy en 't schandig jok der slaverny te verlossen. Gy verzoekt nochte vrede van den Vyand, op datwe niet schijnen overwonnen te zijn, nochte gy verwerpt ook de voorgeslagen vrede niet, op datwe voor geen trotze of hovaardige overwinnaars gehouden worden. Want niets kan een Prins meer eer en glory by zetten, dan dat alle menschen weten, dat hy den oorlog regtvaardig aanvangt, en den zelven kan eindigen. Maar gy zult geen vrede, als een eerlyke vrede ingaan. Want anders zoude het geen vrede zyn, maar een sterker verbintnisse van slaverny. Dit zyn de woorden van d' Overigheid en 't volk, dit is hun aller meninge, te weten, datze liever roemhaftig willen sneuvelen, en alles verliezen, als met schande en schimp den vyant dienen. Het gemene beste, dat zeker tot noch toe (neem ô Vaderlant, my deze woorden niet qua-

[p. 523]

lyk af) de volkome gelukzaligheid niet bezit, roept u uit den oorlog tot haar. Maar gy vaart voort, en beyvert u om aan het zelve de volkome gelukzaligheid te beschaffen: terwijlge de Godsdienst en Rechtvaardigheid, twee van de zekerste panden der algemeene veiligheid, mannelyk voorstaat. Want in waarheit, dit zyn die deugden, door dewelke, zo Keizer Augustus zeide, de Prinçen tot Goden worden. De Godsdienst, dewylze een gave Gods is, gebied over de gemoeden, en kan met geweld van ons niet genomen worden. En nademaalze de menschen aan God, en d' eene mensch aan d' ander, en de menschen aan hunnen Vorst, verbint, zo lytze niet dat die banden ontbonden worden. Een eenig Godsdienst zult gy vergeefs verwachten, overmits yder den zynen als zyn God bemint. Om een zelven en eenerlei Godsdienst onder ons Kristenen, dewylwe groot in 't getal zyn, is het billik datmen wenscht. Want schoonwe door onze waan en 't goetdenken der geleerden onderling van elkanderen gescheiden worden, zo behoordenwe alevewel, wegen de smaak en gemeenschap der hemelsche goederen, diewe genieten zullen, een nau'er en nader vereeninge met elkandre aan te gaan. U komt de rechtvaardigheid al biddende te gemoet, en voor u voeten nedervallende, verzoekt datze mede als een slip aan u kleet mag gehegt worden. Terwylze haar zelven aanpryst, zo prystze haar en uwe burgers, zo wel die van hoge, als lage staat zyn, aan. Gy, die d' opperste voorzitter op 't Raadhuis, en in 't recht zyt, geeft eenen yder het zyne, op dat de onderdanen geen

[p. 524]

kracht noch geweld geschied, nochte d' overheid niet geschimpt word. Want gy vertrouwt vastelyk, dat gy niet min aan de burgers, als de burgers aan u gegeven zyt. En gelyk het gestarnte geen glans heeft, ten zy dat 'et den sterffelijken menschen nut en dienst doet; also bezit gy ook deze waardigheid niet, ten zy datge met de zelve nut en diensten doet. Goedertierenheid en rekkelykheid vermengtge met rechtveerdigheid, en in deze top van deugden begeert gy niet min goet als groot genoemt te worden. Want een waardig Prins moet hier op uit zyn, dat hy van zyne lantsluiden bemint, en van de vyanden gevreesd word. Voor de faam van een goede naam draagt gy, voornamelyk nu datge op desselfs toneel voor al de wereld ten toon staat, ernstelyk zorge, en gy zijt, daar in tegendeel alle andere sterffelijke menschen, het gene, daar profijt aan vast is, het allermeest achtervolgen, hier allermeest op uit, dat u zodanigen faam mag nagaan.

Weshalven, zullen 'er geen schrandre herssenen ontbreken om uwe daden op te halen, en de gunstige nakomelingen zullen u duizent jaren na dezen dag loven en pryzen. En niet min vrolyk, als heilzaam, zal ook deze dag van uw inwyinge voor uwe Nederlanders wezen, en niet alleen voor de Nederlanders, maar ook voor de Naburen, en niet alleen voor de Naburen, maar ook voor de verregelege Volken, ja ook voor die genen, die met de voeten tegen ons aan wonen, en andere Starren, en een anderen Hemel aanschouwen. Ik zoude noch al vry wat meer zeggen, byaldien ik niet wiste,

datmen by Goden en Prinçen kort van reden moet wezen.

[p. 525]

d' Onsterffelijke God, voorstaander en beschermer dezer heerschappye, die geef dat gy de oude vryheid, dien d' uitmuntende Nassousche voorzichtigheid, de voortreffelijke deugd der Overigheid, de Burgers en Soldaten, en voor al Gods Goddelijke hand, tot op dezen dag gestadig beschermt heeft, voortaan veilig en ongeschonden bewaart: hy geef, dat gy, die een ongelijker nootlot als u Vader beleeft, en tegens uwen Broeder, in gelukzaligheid en voorspoet, en tegens hen alle beide in grootmoedigheid opmag, u zelve, en al uwe diensten van nu tot in der eeuwigheid aan 't Vaderlant en Vader opoffert en toeheiligt.